

Tallinna Ülikool
Haridusteaduste instituut
Kasvatusteaduste õppekava

Kaia Rungi

**POISTE JA TÜDRUKUTE LAHUS ÕPETAMINE KUI SOOTUNDLIKU
PEDAGOOGIKA VÕIMALUS LÄBI ÕPETAJATE KOGEMUSE**

Juhendaja PhD Tiiu Kuurme

Tallinn 2020

SISUKORD

SISSEJUHATUS	5
1. SOOUURINGUTEGA SEOTUD MÕISTED	9
2.2. Sotsiaalse soo kujunemise tegurid koolikeskkonnas	16
3. POISTE JA TÜDRUKUTE LAHUSÕPE SOOTUNDLIKU PEDAGOOGIKA VÕIMALUSENA.....	21
3.1. Sootundlik pedagoogika	21
3.2. Lahusõpe ja selle rakendamine Eestis.	23
4. EMPIIRILISE UURIMUSE METOODIKA, VALIM, LÄBIVIIMINE.....	29
4.1. Uurimistöö metoodika	29
4.2. Valim	30
4.3. Andmete kogumine.....	30
5. TULEMUSED	32
5.1. Õpetajate poolt tajutud sooga seotud probleemid koolis ja ühiskonnas.	32
5.2. Õpetajate tähelepanekud ja ootused erinevast soost laste käitumise ja õppimise osas	35
5.3. Lahusõpetuse valiku põhjused ja motiivid.....	37
5.4. Õpetajate teadlikkus sootundlikust pedagoogikast.....	40
5.5. Lahusõpetuse eelised	41
5.6. Lahusõpetuse puudused	44
5.7. Lahusõpetuse oodatav mõju.....	46
5.8. Õpetajate sõnakasutuse sooline stereotüüpsus.....	47
ARUTELU JA JÄRELDUSED.....	49
KOKKUVÕTE	54
Kasutatud allikad	
LISA 1	
LISA 2	

ANNOTATSIOON
Tallinna Ülikool

Instituut Haridusteaduste instituut	Valdkond Kasvatusteadused	
Töö pealkiri Poiste ja tüdrukute lahus õpetamine kui sootundliku pedagoogika võimalus läbi õpetajate kogemuse		
Töö liik Magistritöö	Kuu ja aasta Mai 2020	Lehekülgede arv: 55 Allikad: 98 Lisad: 2
Sisukokkuvõte Magistritöös seati eesmärgiks uurida lahusõpetuse tähendust, võimalusi ja piiranguid segaklassi ning ühesooliste laste klassi õpetamiskogemusega õpetajate tõlgendustes ja arusaamades ning analüüsida, kas ja kuidas õpetajate arusaamad toetavad stereotüüpidest vabanemist ning eluterve soolise identiteedi kujunemist. Töö koosneb kuuest peatükist. Teoreetilises osas käsitletakse sotsiaalse soo kujunemist ning kooli mõju sellele ja tuginetakse peamiselt järgmistele autoritele: T.Kuurme, Ü.-M.Papp, K.Aavik, K.Bussey, A.Bandura, M.Holmes, C.Skelton. Poiste ja tüdrukute lahusõpet käsitlevas osas toetatakse peamiselt autoritele L.Sax, K.Stanberry C.Gray, J.Wilson. Uurimistöö empiirilise osa moodustab kvalitatiivne uuring, milles andmekogumise meetodina on kasutatud poolstruktureeritud intervjuud ning andmete analüüsiks temaatilist sisuanalüüsi. Uurimistulemustest selgus, et õpetajad näevad lahusõppes õppetegevuste läbiviimist lihtsustavat ja õpilastele (poistele) sobivamate õppimistingimuste loomise võimalust. Uuringus osalenud õpetajate arusaamine lahusõpetuse eelistest ei toeta stereotüüpidest vaba sooidentiteedi kujunemist, sest neil puudub kriitiline hoiak väljakujunenud soostereotüüpide suhtes ning stereotüüpidest juhitud käitumisele igapäevaelus ei osata tähelepanu pöörata. Õpetajate arusaamadest selgus, et soolise ebavõrdsusega seotud probleeme ei eitata ja neid märgatakse, probleeme ei seostata aga õpetaja enda hoiakutega, neile ei pöörata teadlikult tähelepanu ning seda põhjendatakse harjumuspärase ja alati toimunud tegutsemisviisidega.		
Võtmesõnad: sugu ja soolisus, sotsiaalse soo kujunemine, sootundlik pedagoogika, poiste ja tüdrukute lahusõpe.		
Töö autor: Kaia Rungi		allkiri:
Kaitsmisele lubatud:		
Juhendaja: PhD Tiiu Kuurme		allkiri:

ANNOTATION
Tallinn University

Institute		Field
School of Educational Sciences		Educational Science
Title		
Single-sex Classrooms as an Opportunity for Gender-sensitive Pedagogy: Teacher Experiences		
Classification	Month and year	Number of pages: 55
Master Thesis	May 2020	Sources: 98 Appendix: 2
Abstract		
<p>The aim of the thesis was to study the concept of single-sex education, to explore the opportunities and challenges of single- and mixed-sex education through teacher experience, and to analyze how teacher mental models support discarding of stereotypes and development of healthy gender identity.</p> <p>The work consists of six chapters. The theoretical part addressing the development of gender identity and schools impact on it is mostly based on the works of the following authors: T.Kuurme, Ü.-M.Papp, K.Aavik, K.Bussey, A.Bandura, M.Holmes, C.Skelton. The part of single-sex education is based on the works of L.Sax, K.Stanberry C.Gray, J.Wilson.</p> <p>The empirical part of the work consists of qualitative research, based on semistructured interview as the data collection method and content analysis as data analysis method.</p> <p>Research results indicate that the teachers see single-sex education as a way to simplify instruction and as an opportunity to create better learning conditions for the students (boys). Participating teachers' understanding of the benefits of single-sex education does not support stereotype-free gender identity development, because the teachers lack critical disposition towards fully developed stereotypes in their mental modes and they do not know to pay attention to the everyday behavior based on these stereotypes.</p> <p>From the teacher understanding it became clear that the stereotype related problems are noticed and not ignored, yet the problems are not associated with teachers' mental modes, nor are they deliberately addressed, and this is justified with habitual and usually functioning mode of actions.</p>		
Keywords: sex and gender, construction of gender, gender sensitive pedagogy, single-sex education		
Author: Kaia Rungi	Signature	
Allowed to defend		
Supervisor: PhD Tiiu Kuurme	Signature:	

SISSEJUHATUS

Inimeste võrdse kohtlemise, sealhulgas soolise võrdõiguslikkusega seotud teemad on Eestis ja ka mujal maailmas ühiskonna pideva tähelepanu all ja laialdast vastukaja tekitavad. Sellise tähelepanu üheks põhjuseks on tõsiasi, et võrdse kohtlemise ja soolise võrdõiguslikkuse põhimõtted ei rakendu vajalikul määral meie igapäevaellu, sotsiaalse õiglusega seotud teemad ei ole ühiskonnas põhjalikult läbi arutatud ning arusaamad soosüsteemist on jäigad ja muutumatud. Puudu on arusaamisest, et sooline võrdõiguslikkus peaks olema oluline ja läbiv teema kõikides eluvaldkondades.

Ka haridusmaastikul on soost tingitud probleeme ja ebavõrdsust palju – õpetajate ülekaalukalt naissooline koosseis, tüdrukute ja poiste erinev õpiedu, erivajadused, poiste suurem koolist väljalangevus, soost sõltuvad erialavalikud. Eesti Vabariigi haridusstrateegilistes dokumentides räägitakse palju õpilaste individuaalsete erinevuste arvestamise tähtsusest, aga õpilaste sooliste erinevustega arvestamist ja stereotüüpidest vaba sooidentiteedi kujunemise toetamist oluliseks ei peeta. Ometi peaks see olema kasvatus- ja õpetuse sihiks.

Soolise võrdõiguslikkusega seotud teemad asetuvad ühiskonnas esile aina laiemalt. Lisaks poiste ja tüdrukute erineva õpiedu ja koolis toimetuleku probleemidele saavad järjest enam tähelepanu eetilised küsimused nagu erinevast soost inimeste võrdsed arengu- ja eneseteostusvõimalused ja nende võrdne kohtlemine. Soostereotüüpne suhtumine võib aga kitsendada ja takistada neid valikuvõimalusi, jättes valikusse vaid selle osa võimalusteringist, mida konkreetsele soole paslikuks peetakse.

Hariduse eesmärk on suurendada inimese vabadust, valikuvõimalusi, autonoomiat, mida ei peaks piirama soolisusega seotud tegurid, sealhulgas jäigad stereotüübid ja eelarvamused. Seega on väga oluline mõista, kui võrd ja kuidas on teadvustatud soostereotüüpide kaotamise ja soolise ebavõrdsuse vähendamise vajalikkus hariduspoliitikat ja õpetajate ettevalmistust määravate aramusliidrite poolt ning kuidas tajuvad nimetatud probleeme õpetajad ja koolijuhid (Kütt&Papp 2012).

Üheks soolise diskrimineerimise vähendamise võimaluseks on peetud poiste ja tüdrukute lahusõpet. Lahus- või koosõpetamise küsimus on hariduses ikka olnud suuremal või vähemal määral aktuaalne ning soolisi erinevusi on püütud erinevatel aegadel erineval moel arvesse võtta.

Ajalooliselt on soolisel alusel lahutatud haridusteedel väga pikk traditsioon. Naiste ja meeste rolle ning võimeid käsitati üksteisest erinevatena ning ka haridus pidi sellele vastavalt olema erinev. Naised olid selles kontekstis pikka aega kaasaegses tähenduses akadeemilisest haridusest kõrvale tõrjutud. (Ots 2010).

Uuringuid ja ülevaateid lahusõpetuse eeliste ja puuduste kohta on läbi viidud kogu maailmas. Eesti Haridus- ja Teadusministeerium on seisukohal, et poisid ja tüdrukud peaksid õppima koos. Ometi on soost lähtuva kasvatus ja õpetuse rakendamise vajalikkuse ja sealhulgas lahusõpetuse olulisuse rõhutamiseks meedia kaudu sõna võtnud mitmed haridustegelased. Üheks tulisemaks lahusõppe pooldajaks Eestis on sotsioloogiaprofessor Ülo Vooglaid, kes oma arvamuskirjanduses (2005) ütleb: “Kesksoolisel või sooidentiteeti kui probleemi eiraval õppel ei tohiks Eesti koolis kohta olla”. Sarnast seisukohta jagavad logopeed-metoodik Tiiu Puik (2009) ning koolitajad Biin ja Mägi (2015), tuues lahusõpetuse vajalikkuse põhjendustena välja poiste ja tüdrukute arengutempode erinevused ning õpetajate ja teiste lapsi ümbritsevate täiskasvanute hoiakud, mis on soodsaks pinnaseks haridusliku ebavõrdsuse tekkimisel.

Uurijad Jackson ja Iverson toovad ajakirja Gender and Education (01/2015) artiklis „Single-sex and co-educational schooling“ välja, et ehkki lahusõpetust on põhjalikult uuritud paljudes maades (Austraalias, Kanadas, Inglismaal, Uus-Meremaal, Põhja-Iirimaal, USA-s), ei ole uuringute tulemused üheselt tõlgendatavad ning selged ning kindlad tõendid ühe õpetusviisi eelistest teise ees puuduvad.

Pennsylvania ülikooli doktor ja lahusõpetuse uurija Leonard Sax, rõhutab oma raamatus „Why Gender Matters“ (2005), et vaid poiste ja tüdrukute eraldi klassiruumidesse paigutamine annab vähe tulemust. Lahusõpetuse edukus sõltub peamiselt õpetajate ettevalmistusest ja nende hoiakutest ning lähenemisest mõlemale soole.

Eestis on sooküsimusi väga erinevatest aspektidest uuritud. Erinevast soost laste õppimise ja õpetamise teemalisi uurimisi on läbi viinud mitmed üliõpilased bakalaureuse-, magistri- või doktoritöid kirjutades. Sootundliku pedagoogika ning lahusõppe teemalistest töödest on Mai Normak (1998) oma Tallinna Pedagoogikaülikoolis kaitstud magistritöös uurinud õpilaste sooliste erinevuste käsitlemist muutuvast maailmast ja toonud eelisena välja, et ühesooliste laste klassides pühendatakse kasvatusküsimustele rohkem aega kui segaklassides, ning ta peab laste eraldi õpetamist kuni 6.klassini igati õigustatuks.

Lahusõppe puudusena nimetab Normak poiste klasside distsipliiniküsimusi, millega õpetajad toime ei osanud tulla.

Lahusõpet on uurinud ka Birgit Sipelgas (2014) oma TLÜs kaitstud magistritöös. Nimetatud töös olid tähelepanu all ühesooliste klasside õpilaste kogemused ja rahulolu koolikeskkonna ning klassiga. Töö tulemustest selgus, et õpilased on üldiselt rahul mõlema klassitüübiga, eraldi klassides õppimist eelistavad pigem tüdrukud.

Poiste- ja segaklassides õppivate poiste sotsiaalsete oskuste võrdleva uuringu viis läbi Elis Ots (2015) oma TLÜs kaitstud magistritöös. Tööst selgus, et poiste- ja segaklasside poiste sotsiaalsetes oskustes väga suuri erinevusi ei olnud, vahed ilmnisid oma tugevate ja nõrkade külgede märkamise oskuses, kus segaklassi poisid hindasid end selles oskuses kõrgemalt.

2017. a kaitses TLÜs lahusõppe teemalist magistritööd Kaidi Vää, uurides õppemetoodikaid, mida õpetajad kasutavad poiste klassides. Tulemustest selgus, et kasutatavad õppemeetodid tuginesid õpetajate kogemusel ja arvamustel, mida peeti poistele sobivamaks, ning lahusõppel on nii eeliseid kui puuduseid.

Seega on lahusõpetuse teemalisi uuringuid läbi viidud nii õpilaste eelistuste, sotsiaalsete oskuste ning ka õppemeetodite valiku seisukohalt. Lahusõpetust õpetajate kogemuste ja sellele antud tähenduse läbi Eestis varem uuritud ei ole.

Eeltoodut arvestades tõstatus käesoleva töö **uurimisprobleem**: kas erinevast soost laste eraldi õpetamine toetab stereotüüpidest vaba sooidentiteedi kujunemist või pigem suunab poisse ja tüdrukuid traditsiooniliste soorollide kandjaiks?

Käesolevas töös on seatud **eesmärgiks** uurida lahusõpetuse tähendust, võimalusi ja piiranguid õpetajate tõlgendustes, kellel on nii segaklassi kui ka ühesooliste laste klassi õpetamiskogemus ning analüüsida kas õpetajate arusaamad toetavad stereotüüpidest vabanemist ja eluterve soolise identiteedi kujunemist.

Uurimisprobleemist lähtuvalt püstitati käesolevale tööle järgmised **uurimisküsimused**:

- Milliseid tähendusi omistavad õpetajad poiste ja tüdrukute lahus õpetamisele läbi oma kogemuste?

- Milliseid puudusi ja eeliseid õpetajad poiste ja tüdrukute lahus õpetamisel näevad võrreldes sooliselt heterogeenses klassides õpetamisega?
- Kas õpetajate poolt poiste ja tüdrukute lahusõppele antud tähendused ja õpetajate arusaamad lahusõppe võimalustest toetavad õpilastes stereotüüpidest vaba sooidentiteedi kujunemist?

Magistritöö koosneb viiest peatükist ja arutelust. Esimeses peatükis antakse ülevaade neist soouuringutega seotud mõistetest, mis antud töös käsitletud teemadega seotud ning nende mõistmist toetavad. Teises peatükis avatakse soo ja soolisuse teoreetilisi käsitlusi, selgitades sotsiaalse soo kujunemist ning kooli ja õpetaja rolli selles protsessis. Töö kolmandas peatükis keskendutakse poiste ja tüdrukute lahusõpetusele kui sootundliku pedagoogika võimalusele ning antakse lühiülevaate lahusõpetuse rakendamisest Eestis.

Töö empiirilise osa peatükkides antakse ülevaade uuringu läbiviimise metodoloogilisest raamistikust, tutvustatakse valimit ja andmete kogumise ning analüüsi meetodeid. Uuringu tulemused esitatakse viiendas peatükis teemakategooriate kaupa. Arutelu analüüsitakse tulemusi tööle seatud uurimisküsimustele vastavalt ning tuuakse välja järeldused, milleni uuringutulemused viisid.

1. SOOUURINGUTEGA SEOTUD MÕISTED

Soouuringud on uurimisvaldkond, kus analüüsitakse ja seletatakse ja seletab, kuidas sugu ja soolisus mõjutab inimese elu erinevaid valdkondi ning ühiskonna arenguid. Nagu muudeski valdkondades, tekib ka sooteemaliste uuringute valdkonnas uusi mõisteid ja termineid, luuakse uusi seoseid mõistete vahel või muutub mõne mõiste sisu. Magistritöö paremaks mõistmiseks ja teemast ülevaate saamiseks pean vajalikuks avada järgnevad soouuringutega seotud mõisted.

Sooroll on õpitud käitumisviis mingis ühiskonnas, kogukonnas või muus rühmas, mis määrab, milliseid tegevusi, töid ja kohustusi tajutakse naistele ja meestele omastena. Soorollid muutuvad koos muutuvate majanduslike või poliitiliste oludega, samuti koos ühiskonna sotsiaalse arenguga (Marling 2011).

Sooroll kätkeb endas käitumist puudutavaid ootusi, mille aluseks on inimeste sotsiaalne sooline määratlus. Soorollid ei ole selgepiirilised, kuna nad kohaldatakse üldistele mehe ja naise sotsiaalsetele kategooriatele ja nad puudutavad väga paljusid erinevaid olukordi (Eagly jt 2008).

Seega on soorollid inimeste poolt omaks võetud arusaamad ühele või teisele soole sobivaks ja kohaseks peetavast käitumisest vastavas ühiskonnas. Need rollid on ajas muutuvad ning nende sisu sõltub kultuurilisest kontekstist.

Sooline võrdõiguslikkus on naiste ja meeste võrdsed õigused, kohustused, võimalused ja vastutus tööelus, hariduse omandamisel ning teistes ühiskonnaelu valdkondades osalemisel (Soolise võrdõiguslikkuse seadus §3 lg 1). Eesmärgiks pole sooliste erinevuste kaotamine, vaid piiravate takistuste vähendamine erinevates ühiskonnaelu valdkondades. Soolist võrdõiguslikkust peavad edendama tööandjad, riigi- ja kohaliku omavalitsuse asutused ning haridus- ja teadusasutused (Sepper 2010).

Sooline võrdõiguslikkus on inimõigus ja tähendab olukorda ühiskonnas, kus kõik inimesed on vabad arendama oma isiklike võimeid ja tegema valikuid, mida ei piira traditsioonilised soorollid ja -stereotüübid ning naiste ja meeste hierarhiline võimusuhe (Marling 2011).

Seega ei tohi inimese sugu suunata ega piirata tema valikuvõimalusi oma elu kujundamisel ning nii naiste kui meeste pürgimusi tuleb kohelda võrdselt. Kindlasti ei ole taotluseks

muuta naised ja mehed ühesuguseks vaid soolise võrdõiguslikkuse printsiibi järgi tuleks luua olukord, kus kõik inimesed on oma positsioonidelt ja õigustelt võrdsed, identifitseerudes samas oma sooga.

Soolised stereotüübid on lihtsustavad ja üldistavad hoiakud ning uskumused omaduste, rollide ja valikute kohta, mida ühiskonna enamus peab vastavale soole omaseks. Seega stereotüübid üksnes ei kirjelda sugu, vaid seavad ka ootused, milline kummastki soost olev inimene olema peaks. Stereotüüpide märkamine võib olla keeruline, kuid on oluline, sest need võivad viia sugude vastandamiseni või kellegi üle otsustamiseni tema soost, mitte tegelikust olukorrast lähtuvalt (Papp 2012).

Seega võib stereotüüpsusest suhtumisest kujuneda takistus inimese tõeliste annete ja huvide avaldumisele ja väärtuslike oskuste välja kujunemisele. Sinkkoneni (2005) järgi on stereotüüp kognitiivne konstruktsioon, kus saavad kokku teadmised, uskumused ja ootused. Stereotüübid juhivad meie mõtlemist ja käitumist ning takistavad tõepärase pildi saamist.

Kuurme (2011) toob välja, et soostereotüüpide keskmes on staatuse ja spetsiifiliste oskustega seotud uskumused, mis tavaliselt käsitavad mehi kompetentsematena. See toodab ebavõrdset kohtlemist, aga ka eelhäälestust ning mõjutab eneseusku, kuidas asjadega hakkama saadakse. Niisuguseid uskumusi ja häälestust tekitab kasvatus. Haridusideaalide kohaselt aga tuleb inimene kasvatada subjektiks, vabaks ja iseseisvaks kriitiliseks mõtlejaks, teadmiste loojaks ja tänapäeval ka eluaegseks õppijaks.

Stereotüüpilisele käitumisele järgneva sotsiaalse reaktsiooniga puutuvad lapsed kokku juba väga varakult - kui lapsed teevad midagi oma soole kohaseks peetavat, järgneb sellele rahulolev ja kiitev reaktsioon ning vastupidises situatsioonis kogevad lapsed halvaksapanu. Piisab oskusest eristada kahte bioloogilist sugu ja seostada need erinevate tegevuste ning nendega kaasnevate sotsiaalsete sanktsioonidega, et laps oleks valmis hakkama soorolle puudutavaid stereotüüpe õppima. Lähtudes sellest, milliseid tegevusi on laps varem kummagi sooga seotult täheldanud, valib laps meelsamini soostereotüüpseid tegevusi juba enne seda, kui ta mõistab sotsiaalse soo kontseptsiooni ennast (Eagly jt 2008).

Õpetajad peaksid oskama vaidlustada soostereotüüpidel põhinevaid hoiakuid ja uskumusi, mis takistavad laste isiksuslikku arengut, samuti arvestama, et õpetajate positiivsed ootused mõjutavad laste hoiakuid enda kohta (Papp 2012).

Sooneutraalsus on Tartu Ülikooli Terminoloogiaveebi järgi hoiak või praktika, mis teadlikult väldib ebavõrdsete soosuhete loomist ja taastootmist mistahes ühiskonna tasandil (Maripuu 2011).

Mõistet sooneutraalsus kasutatakse kahes tähenduses. Näilises tähenduses püütakse sooneutraalsusega eemaldada kõik, mis kuidagi soole viitab. Seda nimetatakse ka soopimeduseks. Teine sooneutraalsuse tähendus puudutab soonormide mõju vähendamist. Selle abil püütakse teadlikult muuta soorolle paindlikumaks (Kuurme 2019).

Uuringud näitavad, et õpetuse ja kasvatuse soolist erapooletust on väga raske saavutada. Sooline kuuluvus mõjutab tugevalt laste valikuvõimalusi ja nende endi ning teiste ootusi nende suhtes, seega ei ole sooneutraalne lähenemine piisav sooliselt tasakaalustatud ühiskonna loomiseks (Papp 2013).

Meie ühiskond toetub binaarsele soosüsteemile ning selle binaarsuse eiramine ei lahenda soolise tasakaalustatuse probleeme. Eesmärgiks peaks olema ühiskond, kus inimeste bioloogilised erinevused ei oleks sotsiaalse eristamise aluseks. Selle eesmärgi saavutamist toetab sootundliku pedagoogika rakendamine, mille eesmärgiks ei ole kaotada soolisi erinevusi, vaid anda lastele neid oskusi ja käitumismudeleid, mis neil sooliste eelarvamuste tõttu sageli välja arendamata jäävad.

Eelpool selgitatud mõisted omavad kesksel rollil sootundliku pedagoogika olemusest ja eesmärkidest ülevaate saamiseks ja selle mõistmiseks. Sootundlikku pedagoogikat ei saa vaadelda lahus ühiskonna üldistest sooküsimustest ning seetõttu on oluline, et ka keel, mida sootundlikust pedagoogikast kõneldes või seda rakendades kasutatakse, oleks erinevatele osapooltele arusaadav. Ülevaade peamistest soouuringutega seotud mõistetest toetab töö mõistetavust.

2. SOO JA SOOLISUSE TEOREETILISI KÄSITLUSI

Sugu on inimese elukäigu suurim mõjutaja ja peamine tunnus, mille järgi inimesi eristatakse. Kuid rääkides sooidentiteedi kujunemisest, tuleb vahet teha bioloogial ja ühiskonnal/kultuuril; loodusel ja kasvatusel. Selleks läks 1970.aastatel ingliskeelses maailmas käibele bioloogilise ja sotsiaalse soo (vastavalt ingl k sex ja gender)) eristamine. Sai üha selgemaks, et kuigi on olemas kaks ühiskondlikult aktsepteeritud bioloogilist sugu, on neile sobivaiks peetavaid käitumisi rohkem ja neid ei saa jagada sama selgelt kahte tulpa (mehelik-naiselik). (Marling 2011).

Sugu ja soolisust on käsitletud essentsialistlikust ning sotsiaalkonstruktivistlikust vaatenurgast. Soolisuse valdkonnas viitab essentsialism usule, et erinevused meeste ja naiste vahel on stabiilsed, muutumatud, kaasasündinud ja tulenevad pigem bioloogilistest erinevustest, mitte keskkonna faktoritest (Smiler & Gelman 2008, viidanud Roots jt 2013). Soolist ebavõrdsust essentsialismiga põhjendades toetatakse arvamusele, et looduse poolt on mehe ja naise vahel paratamatud ja muutumatud erinevused ning erinevused käitumises ja õppimises on tingitud bioloogilistest erinevustest.

Sotsiaalkonstruktivistlikust perspektiivist vaadatuna on soolised erinevused aga sotsiaalsete praktikate tulemus. Sotsiaalkonstruktivistliku lähenemise järgi ei ole sotsiaalne sugu bioloogiliste ega geneetiliste faktorite poolt määratud, vaid hõlmab sotsiaalseid kogemusi ja praktikaid, kuidas kultuur ja ühiskond tõlgendavad ja vormivad bioloogilist reaalsust (Aavik&Kajak 2009). See käsitlusviis rõhutab, et bioloogilistest erinevustest enam põhjustavad erinevast soost inimeste käitumise erinevusi väliskeskkonna mõju ja sotsiaalsed kogemused.

Bioloogiline sugu tähendab kahest jaotust: inimesed sünnivad maailma naise või mehena, naisena sündinuil on kaks x-kromosoomi, mehena sündinuid x- ja y-kromosoom. Need sünnipäraseid omadused on geneetilised, neid on lihtne määratleda ning neid ei ole võimalik keskkonna või kultuuri mõjul muuta. Sünnipäraseid bioloogilisi erinevusi sugude vahel on leitud aju ehituses ja funktsioonides, füüsilises võimekuses ning ka neuroloogilisel tasandil, näiteks valutunde talumises ja kuulmisteravuses.

Sotsiaalse soo all mõistetakse kõike seda, mida konkreetses ühiskonnas peetakse naiselikuks ja mehelikuks. Sotsiaalne sugu on seotud naiste ja meeste rollide, ootuste ning

võimujaotusega ühiskonnas. See hõlmab tegevusi, eelistusi ja tunnuseid, mida ühiskond eeldab olevat tüüpilised meestele või naistele. (Kütt&Papp 2009).

Soouurijad (Davies 1989; Paechter 2007; Holm 2010) toovad välja, et sotsiaalse soo ehk soolisusega seotu on dünaamiline - see, mida peetakse naistele ja meestele omaseks, mida nähakse naiseliku või mehelikuna, on väga erinev erinevatel perioodidel, erinevates kultuurides ja isegi samal ajahetkel ja samas kultuuriruumis, kuid erinevates inimgruppides (nt noorte ja eakate naiste seas). Seega tuleb silmas pidada, et soolisus ei ole fikseeritud, see on muutuv ja kujuneb ajas ning kultuuris.

Inimese käitumise peamiseks mõjutajaks on tema kogemused, nii sünnieelsed, kui sünnijärgsed. Seni tehtud uurimuste põhjal mängib sünnieelne hormonaalne keskkond rolli inimese sooliselt erinevate käitumisviiside arengus, mõjutades näiteks seda, milliseid mänguasju, tegevusi, mängukaaslasti ta lapsena eelistab, aga pisut vähem ka tema soolist identiteeti. (Eagly jt 2008).

Ühiskonnad on organiseeritud ümber sotsiaalse soo ning sotsiaalne sugu hakkab inimese elus rolli mängima juba enne tema sündi. Me ei oota vanematena, mil laps end poisi või tüdrukuna määratleb, vaid teeme soopõhiseid valikuid juba siis, mil saame teada oma veel sündimata lapse soo. Enamiku laste nii füüsiline kui sotsiaalne keskkond on mõjutatud ja sõltub suurel määral tema soost.

Kasvatusteadlase Tiiu Kuurme (2011) sõnul saab teadmine soolisusest alguse kasvatusest. "Kasvatus algab väljastpoolt inimest - vanemate ning õpetajate poolt, kelle arusaamade pinnaseks on kultuur. Igas kultuuris on teadmine mehelikust ja naiselikust, mehe ja naise kohast, ning see teadmine suunab ka kasvatust".

Kuigi mitte kõik vanemad ei sunni oma lastele nende tegevustes stereotüüpset käitumist peale, kiidab enamik neist kultuuris traditsiooniliselt eelistatud soorollid heaks ja on soorollide omandamisel eeskujuks. (Eagly jt 2008). Üldjuhul on lapsevanematel kindel ettekujutus, milline tema poeg või tütar olema peavad, ja see põhineb nende kogemusel. Vanemad lähtuvad sellest, kuidas neid endid kasvatati, milliseid omadusi ja käitumisviise soositi, mida kohaseks ei peetud ja mille eest karistati. Varasemad kasvatusviisid tuginesid aga kõiges soostereotüüpidele ning täna neidsamu põhimõtteid oma laste kasvatamisel kasutades taastoodavad vanemad uuesti soosüsteemi, kus sugu oli piirajaks, mitte võimaldajaks.

Tänapäeval peetakse ranget jaotust bioloogilise ja sotsiaalse soo vahel liigselt lihtsustatuks. Mõned teadusuuringud (Ballew&Gurian 2004) on näidanud, et poiste ja tüdrukute aju ehitus ja selle arengukiirus on erinev ja seetõttu ilmnevad erinevused ka sugupoolte mõtlemises, käitumises ning sotsiaalsete oskuste arengus.

Neuroteaduslike uuringuid, mis püüavad selgitada erinevast soost inimeste ajude erinevusi, on läbi viidud palju, ning need on viinud ka erinevatele tulemustele. Briti neuroteadlase Gina Rippon'i sõnul mõjutavad aga paljusid uuringuid juurdunud stereotüübid ja nii jõutaksegi järeldusteni, mida oodatakse. Toetudes uusimatele neuroteaduslikele ja sotsiaalpsühholoogia valdkonnast pärit uuringutele toob Rippon välja, et tuvastatud on kaks peamist erinevust ning needki on minimaalsed – tüdrukud omandavad keelelised oskused poistest mõnevõrra varem ja nende verbaalsed oskused on paremad ning poistel on ruumitaju puhul väikene eelis tüdrukute ees (Aavik 2019).

Ometi on see, mida peame looduse poolt antud ja loomulikuks, sedavõrd läbipõimunud sotsiaalsete ja kultuuriliste normidega, et nende eristamine on keeruline või isegi võimatu. Kuigi erinevad autorid võivad rõhutada bioloogiliste või sotsiaal-kultuuriliste tegurite erinevaid mõjusid, aitab mõlema teguri koosmõju arvesse võtmine saada parema ettekujutuse erinevast soost inimeste tegutsemise omapärast. Kui toetutakse vaid bioloogiast tingitud erinevustele ja jäetakse tähelepanuta sotsiaalsed ning kultuurilised aspektid, luuakse soodne pinnas soosteretüüpse suhtumise ja hoiakute tekkeks.

2.1. Sotsiaalse soo kujunemine

Ülevaate omamine sellest, kuidas sotsiaalne sugu kujuneb, aitab paremini mõista selle mõjutegureid ning on eelduseks oskusele soorolli ootustest ja stereotüüpidest vaba identiteedi kujunemise toetamisel.

Sotsiaalse soo kujunemise küsimus on fundamentaalne, sest mõned inimese kõige olulisemad eluaspektid, nagu näiteks anded, mida ta endas arendab, arusaamad, mis tal on enda ja teiste kohta, võimalused ja piirangud, mida ta ühiskonnas kohtab, ning tema sotsiaalne elu ja ametikäik, on suures osas kindlaks määratud ühiskonnas valitseva soolise tüpiseerimisega (Bussey&Bandura 2004).

Sotsiaalse soo kujunemist on püütud seletada mitmete erinevate teooriate abil. Sotsialiseerimisteooriad seletavad, kuidas erinevast soost lapsed õpivad kaasasündinud erinevustest hoolimata mõistma ja käituma selle järgi, mida peetakse nende soole kohaseks.

Psühhoanalüütilise suunitlusega teooriad käsitlevad põhilise sotsiaalse sugupoole kujunemise protsessina identifitseerimise ehk samastumise, mille abil laps omandab teatud mudeli käitumisviisiid ja suhtumised (Leppiman 1996). Identifitseerimisteooria kirjeldab laste alateadlikku kalduvust samastada ennast samasoolise vanemaga.

Kognitiivse teooria (Piaget 1961, Kohlberg 1981, viidatud Aina&Cameron 2011) järgi konstrueerivad lapsed oma teadmise ümbritsevast maailmast aktiivselt keskkonnaga suheldes ning tekkivad teadmised mõjutavad lapse käitumist ja valikuid. Normak (1998) toob välja, et kognitiivse teooria kohaselt on soorolli omandamise protsessi esimene etapp lapse enesemääratlus poisiks või tüdrukuks. Pärast esimese soolise identiteedi tekkimist hindab laps positiivselt neid asju, tegevusi ja käitumisi, mis on seotud poisi ja tüdruku rolliga ja tunneb sellest rahuldust. Kognitiivse arenguteooria järgi tunnetavad lapsed sisemist vajadust ja välist survet soole sobiva identiteediga kohanemiseks.

Sotsiaalse õppimise teooria kohaselt omandatakse soorolle õppides, eelkõige vastavalt saadud tagasisidele sookohase käitumise eest. Nimetatud lähenemisviis võimendab soorolli ja pöörab rohkem tähelepanu välistele mõjuteguritele, nagu kiitus sookohasele käitumisele ja laetus soole ebakohase käitumise eest.

Suur osa sotsiaalse sooga seonduvast informatsioonist jõuab inimeseni suhtluses ümbritsevaga, nii inimestega, kellega ta sotsiaalses kontekstis kokku puutub kui ka läbi massimeedia, mis kujundab soole omaseid rolle, käitumist ja võimusuhteid. Bussey&Bandura (2004) järgi mõjutavad laste sotsiaalse soo kujunemist enim nende vanemad, aga väga olulisel määral ka eakaaslased ja haridusasutused. Sarnast seisukohta jagavad ka Aavik&Uusma (2014) tuues välja, et kodu ja pere omab soolise identiteedi arenemisel suurimat rolli, kuid olulised on ka meedia, eakaaslased ning haridussüsteem.

Haridussüsteemis on võtmeisikuteks õpetajad, kes peaksid teadlikud olema õpilaste sotsiaalse soo kujunemise tagamaadest ning enda ja kooli võimalikust mõjust sellele protsessile. Selline teadlikkus aitaks teha õigeid valikuid ja otsuseid, et toetada õpilaste

soolisuse kujunemist selliselt, et oldaks õigustelt ja positsioonidelt võrdsed ning identifitseerutaks oma sooga.

2.2. Sotsiaalse soo kujunemise tegurid koolikeskkonnas

Sotsiaalse soo arenemise väga oluline mõjutaja on kool. Kool on koht, kus lapsed koguvad uusi teadmisi ja oskusi ning kus neis kujuneb teadmine oma intellektuaalsetest võimetest, mis on hädavajalikud ühiskonnas hakkama saamiseks. Koolikeskkonnas edukat toimetulekut mõjutavad sotsiaalsed oskused ja sotsialiseerumisprotsessid laiemalt, ehk see kuidas poisse ja tüdrukuid kodus kasvatatud on, kuivõrd nende kasvamist stereotüübid mõjutanud on. Toimetuleku edukus või ebaedu sõltub lapse kodust kaasasaadud hoiakute ja koolikeskkonda loovate ootuste kooskõlast. Seetõttu on väga oluline, et ka kool oleks vaba soopiirangutest ja pakuks õpilastele eneseteostamiseks valikuvõimalusi.

Kool on üks sooidentiteetide tootmise paik, kus normõpilase kõrval on kuvand normaalsest koolipoisist ja koolitüdrukust ja sellest, mis kummalegi sobib. Koolide sotsialisatsiooniprotsess on jõulisel, ent maha vaikitud viisil eelkõige oma soo esindajaks sotsialiseerumine (Kuurme 2016).

Sotsiaalne pädevus on eakaaslaste seas hakkamasaamiseks võtmeküsimus. Kooliaja jooksul omandatud oskused ja enesekohased uskumused on eriti kaalukad, kuna neist sõltuvad ka inimeste hilisemad ametialased valikud ja tööalase karjääri käik. Lisaks õppekavas ettenähtule omandavad lapsed koolis ka seda, mis on soositud, heakskiidetud ja aktsepteeritav nii õpetajate ehk täiskasvanute kui ka eakaaslaste jaoks.

Soolise ebavõrdsuse tootmine on taandunud kooli nii öelda nähtamatule alale, kus ühed ei saa päriselt aru, mis see on, mida nad tegelikult õpetavad ja teised ei saa aru, mida nad ametlikult nõutavale lisaks õpivad. Sedalaadi sotsialiseerumismehhanismi on nimetatud ka variõppeks (Antikainen jt 2009, viidanud Kuurme 2016). Variõppekava (ingl k hidden curriculum) on koolikontekstis toimivate reeglite alusel väärtuste, hoiakute, käitumisviiside jne. omandamine, mis toimib teadvustamatul viisil. Variõppes ilmneb väga selgelt sooliselt erinev suhtumine ning sooline ebavõrdsus (Kuurme 2016).

Variõppekava võib nii õppetööle kaasa aidata kui ka seda pärssida, olles seotud õpilaste ja õpetajate hoiakute, väärtuste, uskumuste ja käitumise kujundamisega (Reedik 2009).

Mitmed uurijad on tähelepanu pööranud õpetajate erinevale suhtumisele sõltuvalt õpilase soost. Uurijad Bussey ja Bandura (2004) on välja toonud, et poisse kiidetakse enamasti heade hinnete ja laidetakse halva käitumise pärast, samal ajal kui tüdrukud teenivad kiituse ära korralikkuse ja puhtuse eest ning laituse kehvade hinnete eest.

Sarnasetele ebavõrdsust loovatele järeldustele jõudsid ka uurijad Lahelma (2005), Gordon (2006) ja Paechter (2007), kes toovad välja, et erinevast soost õpilaste kooliedu/-edutust hinnatakse ebavõrdsel alustel ning ühe soo kasuks. Poiste kehvemat õppeedukust põhjendatakse kooli feminiseerumisega, tüdrukute edu nähakse probleemina ja poiste edutust heroiseeritakse.

Mary Holmes (2007) esitab oma artiklis erinevate uuringute tulemusi, kust on selgunud, et õpetajad suhtlevad enam poistega ning poisid on ka klassiruumis domineerivamal positsioonil võrrelduna tüdrukutega. Tüdrukuid julgustatakse olema tagasihoidlikud ja vaiksed, poiste ebakohasele käitumisele reageeritakse leebemalt.

Ka Eesti kasvatusteadlase Tiiu Kuurme käsitlustest (2011; 2014; 2015; 2016) selgub, et õpetajate ootused poistele ja tüdrukutele on erinevad ning õpetaja jaoks kehtivad kummagi puhul erinevad mängureeglid. Üldine tendents näitab, et tüdrukutesse suhtutakse ükskõikselt, neid kogetakse anonüümsetena, nad saavad vähem õppimist puudutavaid väljakutseid ja tagasisidet ning neil on ka vähem mõjujõudu õpetamise suhtes. Õpetajate arvates põhjustavad poisid koolis rohkem probleeme, ent neid peetakse samas huvitavamateks ja intelligentsemateks. (Kuurme 2011).

Probleemile annab lisakaalu asjaolu, et õpetajate erinevat suhtumist erinevast soost õpilastesse tajuvad ka õpilased ise. Tiiu Kuurme annab oma artiklis „Õpilaste tõlgendused soolistest eelistest ja normaalsustest“ (2016) ülevaate uuringust, kus selgub, kuidas poisid ja tüdrukud kogevad kooliskäimist. Uuring näitas selgelt, et poiste ja tüdrukute kogemused neile suunatud ootustest ja normaalsuse kriteeriumidest erinevad märkimisväärselt ning sellise erineva kogemuse üheks kujundajaks on õpetajate erinev suhtumine ja reageeringud (Kuurme 2016).

Nimetatud uuringu tulemustes tuleb eredalt välja, kui erinevaid ootusi tajuvad õpilased õpetajate suhtumistes erinevast soost õpilastesse ning kui juurdunud ja loomulik selline arvamus õpilaste teadvuses oli. Lisaks näitasid uuringu tulemused, et õpilased teavad, mis

on kummagi soo perspektiiv täiskasvanu- ja tööelus, ning see arvamus on küllalt traditsiooniline ning vastavuses konservatiivsete soorollidega.

Mary Holmes'i järgi (Holmes 2007, tsit.Kuurme 2016) on sugu miski, mida me ise loome ja esitleme. Meie soo loomisprotsessi mõjutab aga meie arusaam sellest, mida teised inimesed meilt eri situatsioonides ootavad, sugu taasluuakse läbi soonormide kordamise.

Eelpool kirjeldatu näitab, et olukord tänases koolis on kaugel tegelikust soolisest võrdõiguslikkusest ja igapäevsest võrdsest kohtlemisest. Selline stereotüüpne või negatiivselt eelmõjustatud suhtumine aga ei sea piiranguid mitte ainult karjäärivõimalustele ja valikutele vaid õõnestavad ka inimese eneseusku.

Õpetajate soolised eelarvamused, mis ilmnevad koolis, on enamasti teadvustamata ning neile toetuv käitumine ettekavatsematu. Seetõttu piiravad stereotüübid ja soorolli ootused laste individuaalseid valikuvõimalusi ja mõjutavad negatiivselt õpilaste õppeedukust, võimeid, oskusi ja enesekindlust (Kütt, Papp 2012).

Teoreetilised seisukohad poiste ja tüdrukute õppimise erinevuste kohta on väga erinevad ja kohati ka vasturääkivad. Nii selgitavad uurijad Ballew&Gurian (2004), et erineva lähenemise õppimisele tingivad poiste ja tüdrukute bioloogilised erinevused. Samal põhjusel tegutsevad nad erinevalt ka koolitöödega hakkamasaamiseks. Poiste mõtlemine on deduktiivsem, nad lähtuvad üldistest põhimõtetest ja sobitavad neid üksikjuhtumitele. Tüdrukute mõtlemisviis ja lähenemine kontseptsioonidele on aga induktiivsem, lähtudes konkreetsetest näidetest ja liikudes suuremate üldistuste poole.

Bloomsburgi Ülikooli professor Virginia Bonomo (2010) sõnul on poiste see aju osa, mis vastutab verbaalse eneseväljenduse eest kuni poole võrra väiksem kui tüdrukutel ning nõrgema verevarustuse tõttu ajus vajavad poisid struktureeritumat õpet, keskendudes enam ühele asjale korraga kui tüdrukud.

Poiste ja tüdrukute aju ehituse eripärast tingitud õppimise erinevustest on kirjutanud ka mitmed Eestis tegutsevad praktikud. Tiia Lister (2012) on koolipsühholoogina uurinud poiste õppimise üldiseid seaduspärasusi ja toob välja nende deduktiivsema mõtlemise. "Enamik poisse ei saa hakata õppima enne, kuni neil pole olemas suurt pilti õpitavast, süsteemi ja arusaama, kuhu asetub uus materjal eelmisega seoses (samas). Logopeed Tiiu Puik (2009) toob välja poiste ja tüdrukute erinevate ajupoolkerade omavaheliste seoste erinevused, mis on omakorda aluseks erievale toimetulekule nii keeleliste kui

matemaatiliste ülesannetega hakkama saamisel. Nimetatud praktikute arvamus on kogemuslik ning lähtub ühiskonnas kujunenud üldhoiakutest.

Vastupidist seisukohta esindab aga näiteks USA-st pärit teadlane Samuel R. Mathews, kelle hinnangul ei ole tänaseks leitud meeste ja naiste aju ehituse erinevustel mingit seost spetsiifiliste võimetega ning tema väitel on poisid ja tüdrukud erinevad seetõttu, et me kohtleme neid erinevalt. Mathews' sõnul on kooli ja õpetaja kõige olulisem eesmärk lähtuda õpilaste sotsiaalsetest ja akadeemilistest vajadustest: arendada tugevusi ja toetada neid nõrgemates valdkondades (Köster 2016).

Linda Brannon (2010) rõhutab oma raamatus, et koolis ilmnevad soolised erinevused on seotud pigem täiskasvanute hoiakute kui õpilaste huvide ja võimetega, tuues välja seose enesehinnangu ja valdkonna väärtustamise vahel. Lapsed ja täiskasvanud väärtustavad seda, mida nad usuvad, et on võimelised tegema.

Ka Eesti sotsiaalteadlane Ülle-Marike Papp (2012) on välja toonud, et "Soolised erinevused inimeste käitumises põhinevad tüdrukute ja poiste, meeste ja naiste sotsiaalsete kogemuste erinevustel, mitte aga geenidel, hormoonidel või hoopis evolutsioonilisel ajalool". Naiste ja meeste ajud ei erine kognitiivse võimekuse poolest - kõik oleneb sellest, kuidas sotsialiseerimise käigus on õpitud oma aju kasutama. Stereotüüpsed ühiskonna poolsed ootused sunnivad inimesi omandama just neid omadusi ja võimeid ning rolle, mida naistelt ja meestelt, tüdrukutelt ja poistelt on oodatud (Papp 2012).

Praeguseks on kool sooküsimuste eiramise tõttu tekitamas suuremat sotsiaalset probleemi - naised on vallutanud kooli ja korraldanud selle oma näo järgi ning koolist väljalangenute seast moodustavad enamiku poisid (Kuurme 2011).

Ehkki uurijate seisukohad sooliste erinevuste tekkemehhanismi ja arengu kohta on väga erinevad, võime eelpool käsitletud autorite seisukohtadele tuginedes väita, et kooli rolli ja osa soo sotsialiseerimisel ei saa alahinnata. Kuigi peamine roll oma laste sotsiaalse soo kujunemise käigu määramisel on vanematel, saavad laste sotsiaalse maailma kasvades soolise kujunemise olulisteks mõjutajateks ka eakaaslased ning kool. Koolikultuur võib toetada stereotüüpidest vaba, omanäolise ja oma võimeid tundva ning hindava isiksuse kujunemist või olla oma sundvalikute ja stereotüüpsete ootustega ühiskonnas levinud tüüpilise soorolli kandjate loojaks.

Selleks, et soolise diferentseerumise tagamaid paremini mõista, on vaja ka koolis toimuvat täpsemalt uurida. Koolis on lisaks eakaaslastele õpilasi suunavateks ja neile eeskujudeks inimesteks õpetajad. Õpetaja tegevus õppetunnis ja koolis laiemalt, tema hoiak ja veendumused võivad toetada piiravatest soostereotüüpidest vabanemist või hoopis tugevdada seniseid soopõhiseid rolle ja hoiakuid õpilastes. Seetõttu on väga oluline, et õpetajad oleksid teadlikud, kuidas õpilaste sooline identiteet kujuneb ning mida selle kujunemise toetamisel silmas tuleb pidada.

3. POISTE JA TÜDRUKUTE LAHUSÕPE SOOTUNDLIKU PEDAGOOGIKA VÕIMALUSENA

Soolise võrdõiguslikkuse seaduse (RT I, 2004) kohaselt peavad koolide õppekavad, kasutatav õppematerjal ja läbiviidavad uuringud aitama kaasa naiste ja meeste, poiste ja tüdrukute ebavõrdsuse kaotamisele ja võrdõiguslikkuse edendamisele. Kaugemaks eesmärgiks on saavutada selline olukord, kus poisid, tüdrukud, neiud ja noormehed teevad oma huviala-, haridus- ja karjäärivalikuid individuaalselt, vabadena piiravatest soolistest eelarvamustest ja hoiakutest. Õpetajad peavad teadma, kuidas ühiskonnas kehtivad soolised rolliootused ja eelarvamused mõjutavad õpilaste valikuid. Soolise võrdõiguslikkuse seadusega on loodud õiguslik alus soolist ebavõrdsust vähendavaks ja võrdõiguslikkust edendavaks tegevuseks haridusvaldkonnas (RT, I 2004).

Soolise võrdõiguslikkuse printsiip on tänapäeval kohustavana sisse kirjutatud arenenud maade riiklikesse õppekavadesse. Kooli kirjutamata funktsioonidest lähtuvana sünnib aga dilemma – deklareeritud õilis pool põrkub kooli igipõlise, foucault'likus võtmes nn normaliseeriva ülesandega (Kuurme 2016).

Üheks haridusliku ebavõrdsuse ning soostereotüüpide mõjude vähendamise võimalusena nähakse sootundliku pedagoogika rakendamist haridusasutustes.

3.1. Sootundlik pedagoogika

Sootundliku pedagoogika peamiseks eesmärgiks on hariduslike võimaluste võrdsus ja iga inimese enesehinnangu ja –kindluse arengu toetamine sõltumata tema soost. Uurijate ((Neudorf, Tuul, Õun, Elissaar, 2016) väitel on väga oluline, et võrdõiguslikkus oleks õppe-kasvatustsiprotsessi läbiv põhimõte. See peaks eeldused ühiskonnas kehtivate soostereotüüpide kaotamiseks. Seega on sootundliku pedagoogika seisukohalt väga oluline luua koolis olukord, kus nii poisid kui tüdrukud saaksid oma võimeid realiseerida ja huvipõhiseid valikuid teha ilma oma soost ja stereotüüpidest tulenevate piiranguteta.

Sooteadlik pedagoogika (ka sootundlik pedagoogika, ingl k gender conscious pedagogy; gender sensitive pedagogy) on tüdrukute- ja poistesõbralik pedagoogika, mis arvestab kummagi soo erinevusi ning pakub nii tüdrukutele kui poistele domineerimisest ja konkurentsist vaba õhkkonda. Tegelikku võrdsust soosiva pedagoogika lähtekohaks on mõista ja austada erinevusi ning näha neid kultuurilise ressursina (Kuurme, 2011).

Sootundlik kasvatus ei ignoreeri bioloogilisi erinevusi, kuid ei rõhuta neid liigituse alusena. Sootundlik kasvatus eeldab, et lastega tegelevad nii kodus kui haridusasutuses ja meediaruumis mõlema soo esindajad ja sooline võrdõiguslikkus oleks igas kasvatus- ja õppeprotsessis läbiv põhimõte ning seeläbi aidatakse kaasa lapse iseseisvumisele ja toetatakse lapse arenguprotsesse (Neudorf, Õun & jt).

Sootundliku pedagoogika vaatenurgast, tuleb lapsi kasvatada ja õpetada väljaspool soolisi piiranguid. Sellise soopiirangutest vaba pedagoogika rakendamise võtmeisikuks on õpetaja. Õpetaja teadlikkus, tarkus ja kogemused peaksid tagama koolis olukorra, kus ei eristata õpilasi soopõhiselt ja koheldaks igaüht kui isiksust. Õpetajad peaksid oskama mõtestada oma väärtusi ja hoiakuid ning nendel tuginevaid õpetamisviise nii, et need aitaksid toetada kummagi soo esindajate selliseid oskusi, mida neis arendama peaks. See eeldab aga õpetaja enda arusaamist soolisuse kujunemisest, teadmist sellest, kuidas tema enda arusaamad ja tegevus mõjutavad seda protsessi ning soorollide paindlikumaks muutmise vajaduse tunnetamist.

Soolise ebavõrdsuse märkamiseks ja vähendamiseks hariduses ning sooteadliku pedagoogika rakendamiseks on koostatud mitmeid abi- ja juhendmaterjale (Haridus ja sugu, 2015), mis aitavad mõtestada ja analüüsida kooli ja õpetaja rolli õpilase soolise minapildi kujunemisel.

On leitud (Neudorf jt 2016), et õpetajate suhtumine poistesse ja tüdrukutesse on enamasti veidi võrdõiguslikum kui ühiskonnas keskmiselt. Ometi ei ole see olnud piisav koolis sooliselt võrdõiguslikuma ja soorolli piirangutest vabama keskkonna loomiseks ning õpetajate teadlikkus sootundlikust pedagoogikast ei ole piisav. Eestis on õpetajaharidus pidevas muutumises ja täiendamises ent õpetaja soolist pädevust üheski haridusvaldkonda reguleerivad dokumendid ei fikseerita. See on kindlasti ka põhjuseks, miks Eesti koolides sooteadliku pedagoogika rakendamine levinud ei ole.

Uurijad (Aavik & Kajak 2009) toovad välja, et sooteadlik lähenemine eeldab õpetajate suutlikkust märgata ja tunnistada soost tingitud ebavõrdsust koolikeskkonnas. Kui õpetaja teadvustab ja mõistab soolist ebavõrdsust, aitab see tal paremini aru saada ka ühiskondlikest struktuuridest ja nende aluseks olevatest mehhanismidest, mis ebavõrdsust taastoodavad.

Sellel alal on maailmas esirinnas ja suunanäitajateks kindlasti Skandinaaviamaad, kus soolise võrdõiguslikkuse järgimine ühiskonnas on loomulik ja elementaarne iga ühiskonnaliikme jaoks. Sooteadliku pedagoogika edendamisele hariduses on neis maades palju tähelepanu pööratud ja tegevust mitmete projektidega toetatud, ometi pole ka neis maades loodetud tulemusi haridusalases võrdõiguslikkuses ikkagi saavutatud. Lahelma (2014) hinnangul on Soomes puudu jäänud õppevaldkondade ülesest läbivast järjepidevusest ning probleemiks on ka liigselt poistele keskenduv lähenemine.

Sootundliku pedagoogika rakendamise ühe võimalusena on nähtud poiste ja tüdrukute lahus õpetamist, mis võiks laiendada tüdrukute ja poiste haridusväljavaateid.

3.2. Lahusõpe ja selle rakendamine Eestis.

Lahusõpe ehk poiste ja tüdrukute õpetamine eraldi klassides või koolides on lähenemisviis, mille ajalugu ulatub kaugemale. Lahusõpetust on rakendatud erinevatel aegadel ja erinevates riikides ning soolisi erinevusi on püütud hariduses erineval moel arvestada.

Ajalooliselt on soolisel alusel lahutatud haridusteedel väga pikk traditsioon. Naiste ja meeste rolle ning võimeid käsitati erinevatena ning ka haridus pidi sellel vastavalt erinev olema. Naised olid selles kontekstis pikka aega kaasaegses tähenduses akadeemilisest haridusest kõrvale tõrjutud. Veel 20. saj esimesel poolel vaieldi mitmel pool selle üle, kui sobiv on naistele ülikooliharidus (Ots 2010).

Eesti Vabariigi esimesel perioodil 1918-1940.a. olid meie haridusmaastikul väga levinud erisooliste laste koolid. Lembit Andreseni (1995) Eesti Kooli Ajaloos on märgitud, et 1919. aasta sügisel alustas õppeaastat 53 erinevat keskastme kooli, millest 36 olid ühesooliste laste koolid. Ainuüksi Tallinnas oli 19-st koolist 6 poiste ja 7 tüdrukute koolid. 1932.a sügisel alanud õppeaastal oli Eestis 69 keskkooli ja neist veidi üle kolmandiku ehk 25 olid ühesooliste laste koolid (Andresen 1995).

Tol ajal oli lahusõpetuse peamiseks eesmärgiks kasvatada kumbki sugupool fikseeritud soorolli nõuetele kohaseks. Olulised olid ka kõlblusega seotud probleemid - lahusõpetust peeti võimaluseks takistada murdeas eri sugupoolte sobimatut suhtlemist.

Nõukogude perioodil oli kool tugevasti mõjutatud ideoloogiast, kus üldise võrdsuse loosungi all lahusõpetust Eesti koolides ei kasutatud. Seda aega iseloomustavad väga

jäigad ja stereotüüpsed soorolli piirid, mis dikteerisid ja reguleerisid kogu ühiskonna korraldust. Võrdsus oli vaid sõnades, tegelikkuses domineerisid nii ühiskonnas kui perekondades vaid mehed.

Lahusõpetus ilmus Eestimaa koolidesse tagasi 1980-ndate lõpul, mil algasid suured muutused ühiskonnas ja riigis. Taasiseseisvumise ajajärgul loodi pedagoogilise eksperimendi käigus mitmetes koolides poiste ja tüdrukute klasse. Seda algatust on uuritud mõnes üliõpilastöös (Hannus 1991; Kosk 1991) kust selgub, et tol ajal toetuti lahusõpet põhjendades eelkõige poiste ja tüdrukute bioloogilistele erinevustele ning nendest tulenevale vajadusele diferentseeritud õppeprogrammide ning töövõtete järele. Tolleaegsetes töödes rõhutati palju ka kooli „mehelikumaks“ muutmise vajadust ning poiste klasside loomises nähti võimalust meesõpetajate kooli meelitamiseks.

Eksperimendid jäid lühiajaliseks ja lõpetati erinevatel põhjustel. Lõpetamise põhjusi ning lahusõpetamise kogemust on uurinud 1998 aastal Tallinna Pedagoogikaülikoolis kaitstud magistritöös Mai Normak, kes on välja toonud, et ühesooliste laste klassides pööravad õpetajad rohkem tähelepanu kasvatusküsimustele. Klassis tekkinud probleemi uuritakse põhjalikumalt ja kuna tegemist on samast soost lastega, jõutakse sageli järelduseni, kas nii sobib poisil/tüdrukul käituda. Kuna erisoolistes klassides üleskerkinud probleemid on tavaliselt kas poistele või tüdrukutele iseloomulikud, siis lahendavad õpetajad neid probleeme ka suurema põhjalikkusega, et niiviisi ennetada nende probleemide kordumist. Samuti toob Normak oma uurimuses välja, et õpetaja, kellel puudub valmisolek tööks ühesoolises klassis, ei suuda kasutada selle õpetamisviisi kõiki positiivseid külgi.

Tallinna Reaalkooli loobumist poiste ja tüdrukute klassidest on Normak (1998) oma uurimuses selgitanud eelkõige ühekülgsede arusaamadega võrdsetest õppimisvõimalustest, pidades võrdsuse peamiseks kriteeriumiks tüdrukute ja poiste koosõpetamist. Lisaks olid lõpetamise põhjusteks õpetajate vähesed kogemused ja ettevalmistus ning toetavate praktikate puudumine. Probleemiks kujunes ka laste arv klassides (Reaalkoolis 40 poissi), mis muutis tundide andmise õpetajate jaoks väga keeruliseks.

Käesoleva sajandi algul (2005) alustas lahusõppe rakendamist ka Harjumaal asuv Laagri kool. Lisaks poiste ja tüdrukute klassile alustas igal õppeaastal nende kõrval ka segaklass. Ehkki kooli juhtkond pidas tol hetkel lahusõpetust perspektiivikaks ja pedagoogidele huvitavaks väljakutseks, on tänaseks koolis lahusõppest praktiliselt loobunud, täna on koolis vaid üks klassikomplekt lahusõppel olevaid õpilasi (üheksas klass). Peamise

loobumise põhjusena nimetab endine koolijuht lastevanemate vähest huvi ühesooliste laste klasside vastu.

Kaasaegse lähenemise seisukohalt püütakse aga lahusõpetuse kaudu kohendada õpetust poistele ja tüdrukutele arvestades nende huve ning võimalikke arenguerinevusi. Teemalehele Haridus ja sugu (2015) toetudes peaks eesmärgiks olema hoopis mõlema sugupoole oskuste-teadmiste laiendamine, nende soorollide ja soostereotüüpidest ehitatud piiride lammutamine haridustulemuste võrdsuse nimel.

Lahusõpetuse poolt ja vastu on maailmas palju sõna võetud, selle eeliseid ja puudusi on uuritud mitmetes riikides. Kuid tänaseni püsib küsimus, kas lahusõpe pakub õpilaste arengule eeliseid ja julgustab erinevaid sugupooli tegelema oma soole mittetraditsiooniliseks peetud aladega? Ühest vastust sellele, kas lahusõpetus võiks edendada soolist võrdõiguslikkust siiski pole.

Lahusõpetuse pooldajate peamiste argumentidena toovad uurijad (Kirner 2013, Jackson 2019) välja paremaid õppimistulemusi (just poistel), mis on omakorda positiivseks eelduseks koolist väljalangevuse vähenemiseks, vähemat õpilaste vahelist konkurentsi, mis takistab õppimisele keskendumist ning õpilaste enesekindlusega seotud asjaolusid. Ühe tüdrukute eelisena nimetatakse väiksemat pinget ilma vastassoo sotsiaalse surveta.

Sellise õpetamisviisi vastased on kahtluse alla seadnud lahusõpetuse võrdsete võimaluste aspektist. Soopõhiste õpetamisvõtete kasutamise eelduseks on veendumus, et kõik ühe soo esindajad on sarnased ning selline õpetusviis võib piirata koostöö tegemist vastassooga ja selleks vajalike oskuste kujunemist (Novotney 2011, viidanud Jackson 2019).

Uuriija Skelton (2001) on tähelepanu juhtinud haridustegelaste hoiatusele, et samasooliste laste grupid koolis tugevdavad traditsioonilisi soostereotüüpe, sest õpetajad panustavad enam poistesse. Nad pingutavad poistesõbralikuma õpikeskkonna loomiseks ning tüdrukute võimalustele oma potentsiaali ära kasutamiseks pööratakse vähe tähelepanu.

Üldiselt ollakse arvamusel, et poiste ja tüdrukute eraldamine erinevatesse klassidesse ja koolidesse üksi omab väikest mõju. Õpitulemused paranevad vaid juhul, kui õpetajad rakendavad õpilaste peal just tehnikaid, mis on suunatud õpilase soole (Sax 2005).

Sarnastele asjaoludele pööras tähelepanu ka uurija Hart (2016) tuues välja, et tähelepanu tuleb pöörata ka keskkonnale kuid kõige olulisem on pedagoogide valmisolek,

motiveeritus just selliseks õpetamismeetodiks ja pühendumine. Lisaks rõhutas Hart ka ressursside olemasolu õpetajate ametialaseks arenguks.

Stanberry (2016) sõnul aktiveerus lahusõpetuse rakendamine USA riiklikes koolides käesoleva sajandi alguses, mil võeti haridusministeeriumi poolt vastu õigusaktid lahusõpetuse lubamiseks riiklikus haridussüsteemis. 2016. aasta seisuga pakub USAs lahusõpet ühel või teisel moel ligikaudu 400 riigikooli. Sellise arengu põhjustas lisaks õiguslike võimaluste tekkimisele ka ootus, et lahusõpe riiklikus koolis võib kujuneda kättesaadavaks alternatiiviks mainekatele poiste ja tüdrukute erakoolidele.

Hammersley ülevaatest (Francis&Skelton 2001) võime lugeda, et Inglismaal on kuni eelmise sajandi seitsmekümnendateni haritud tüdrukeid ja poisse eraldi. Isegi kui nad olid ühes koolis ja klassis koos, kasutati ametlikult ja mitteametlikult koolides õppekavasid ja distsiplinaarmeetmeid soost lähtuvalt. Sellise eristamise aluseks oli mõtteviis, et kahel sugupoolel on erinev iseloom ja tulevikuperspektiiv ning see tingib vajaduse neid ka erinevalt ette valmistada. Sellise mõtteviisi muutuse tingis erinevast soost õpilaste õppetulemuste erinevus. Tähelepanu pälvis asjaolu, et poiste koolides ja klassides olid õpitulemused oluliselt kehvemad kui tüdrukute koolides, klassides ning segaklassides. Ka tänapäeval on soopõhised erakoolid Inglismaal väga hinnatud, kuid valdavaks on siiski tavakoolid, kus õpetatakse vaid üksikuid aineid soopõhiselt.

Üks entusiastlikumaid lahusõppe eestvedajaid ja pooldajaid Eestis on sotsioloogiaprofessor Ülo Vooglaid, kelle hinnangul on laste soolise identiteedi kujunemise seisukohalt poiste ja tüdrukute eraldi õpetamine hädavajalik. Tema hinnangul jäävad segaklassis just poisid kannatajateks, sest johtuvalt poiste ja tüdrukute arengutempode erinevusest, saavad just tüdrukud enam kiita ja poisid jäävad õpetaja positiivse tähelepanuta. See kujundab poistes alaväärsuskompleksi, mis omakorda võib jääda mõjutama kogu poisi elu (Nilk 2005).

Täna kasutab kooli kodulehtedel oleva info kohaselt poiste ja tüdrukute lahus õpetamist Eestis 4 kooli: Püha Miikaeli Kool, Tallinna Vanalinna Hariduskolleegeium, Kohila Mõisakool ning Püha Johannese Kool. Kodulehe andmetel on lahusõpe rakendatud ka Tartu Katolikus Koolis, kuid lähemal uurimisel selgus, et praktikas see enam kasutusel ei ole.

Nimetatud koolidest on kõige tuntum Tallinna Vanalinna Hariduskolleegeium. Kolleegeium on munitsipaalne haridusasutus mille juhtimine toimub kollegiaalselt Vanematekogu poolt.

Kooli väärtussüsteem tugineb katoliiklusele ja tegutsetakse ühiselt jagatud pedagoogilise kontseptsiooni alusel. Koolil on Eestis kõige pikem poiste ja tüdrukute lahus õpetamise kogemus ulatudes aastasse 1987, mil kool alustas tegevust.

Kooli pedagoogilise kontseptsiooni kohaselt on kooli ülesandeks perede toetamine, et aidata poistel ja tüdrukutel omandada soorolli ja perekonda hindavat väärtussüsteemi ning kujundada valmisolekut tulevaseks pereeluks. Lahusõpetuse põhjusena tuuakse kontseptsioonis välja mitmete aastate jooksul läbiviidud uuringute tulemustele toetudes poiste madalam õpimotivatsioon ja akadeemiline võimekus võrreldes tüdrukutega. Lisaks on Vanalinna Hariduskolleegiumi pedagoogilises kontseptsioonis lahusõppe eelistamise põhjusena nimetatud asjaolu, et enamik kooli õpetajatest on naised ning segaklassis kujunevad tüdrukud oma eeskujuga poiste distsiplineerimise vahendeiks. Nii kujuneb välja kooli orientatsioon naiselikku käitumismudelit toetavale väärtussüsteemile, mille üheks tagajärjeks on ka poiste tüdrukutest tunduvalt suurem koolist väljalangevus. (VHK pedagoogiline Kontseptsioon).

Kohila Mõisakool on lastevanemate initsiatiivil loodud erakool, mille pidajaks on mittetulundusühing ning oma põhimõtetes lähtutakse Vanalinna Hariduskolleegiumi pedagoogilisest kontseptsioonist ja kristlikest väärtustest. Koolijuhi sõnul on kool sündinud VHK „väikese õena“ ning kannab oma tegemistes sarnaseid väärtusi ja põhimõtteid, mis omakorda on ka lahusõpetuse rakendamise põhjusteks.

Püha Miikaeli Kool on väikeste klassidega erakool, mis toetub õppes ja kasvatuses pedagoogilisele kontseptsioonile, mis lähtub katoliku kiriku õpetusest. Kooli missiooniks on kristlikul väärtussüsteemil tugineva põhihariduse andmine, mis aitaks lastel ja noortel realiseerida täielikumalt oma inimsust ning looks neis valmisoleku otsida ja leida oma kohta elus. Selle missiooni teostamiseks peetakse oluliseks poiste ja tüdrukute lahus õpetamist.

Püha Johannese kool on erakool, kus pannakse tavakoolist enam rõhku väärtuskasvatusele. Kooli kodulehe info kohaselt on kooli väärtussüsteem üles ehitatud kristlikele veendumustele ja kooli pedagoogika kasvab välja õigeusu antropoloogiast vastusena küsimusele "kes on inimene, kuidas ta kujuneb ja kuidas saab pühitsetud?" Lahusõppe metoodika valiku põhjendusi ükski kooli kodulehel olevatest alusdokumentidest ei selgita.

Seega on hetkel poiste ja tüdrukute lahus õpetamist Eestis praktiseerimas vaid kristlikud koolid. Oluline on märkida, et ükski kool ei ole rõhutanud poiste ja tüdrukute soolist isolatsiooni, vaid tähtsustab erinevast soost laste klasside kontakte väljaspool õppetööd. Ühiselt käiakse väljasõitudel, tähistatakse tähtpäevi ning osaletakse projektides.

Eelnevat arvesse võttes pean täna Eestis lahusõpetust praktiseerivate koolide peamiseks õpetamisviisi põhjenduseks koolide kristlikku väärtussüsteemi ja sellel tuginevat traditsioonilist lähenemist peremudelile ja soorollidele. Selline lähenemisviis iseenesest ei takista sootundliku pedagoogika rakendamist ja mõlemast soost õpilaste oskuste ja teadmiste laiendamist üle soopiiride, kuid oma traditsioonilisuses võib olla takistuseks soostereotüüpidest vabanemisel.

Sugude lahus õpetamise motiivid on erinevatel aegadel toetunud erinevatele ootustele. Ajalooliselt oli selle eesmärgks erinevate sugupoolte kasvatamine fikseeritud soorollile vastavaks ning oluliseks peeti ka kõlblusega seotud küsimusi. Nõukogude perioodil õpiti üldisvõrdsuse sildi all koos kuid inimeste elud olid tähistatud soolise elukorraldusega. Eesti taasiseseisvumise ajal tabasid suured muudatused ka koolisüsteemi ja selle käigus loodi paljudesse koolidesse ühesooliste laste klassid. Tagasivaadates võib seda algatust pidada pedagoogiliseks eksperimendiks, mis jäi küllaltki lühiajaliseks, sest ettevõtmine ei tuginenud teadlikul ja põhjalikul ettevalmistusel ning toetus peamiselt eeldusel, et poisid ja tüdrukud vajavad bioloogiliste erinevuste tõttu erinevat käsitlemist.

Kaaseagse lähenemise seisukohas võiks lahusõpetus olla üheks sootundliku pedagoogika rakendamise võimaluseks. Nagu kogu koolielus toimuva puhul on ka lahusõpetuse rakendamisel oluliseks teguriks õpetaja oma arusaamiste ja hoiakute ning motivatsiooni ja valmisolekuga. Seetõttu onn väga oluline uurida, mis on täna lahusõpetust rakendavate õpetajate tegevusmotiivideks ning millistest teguritest on mõjutatud nende valik õpetada poisse ja tüdrukuid üksteisest eraldi.

4. EMPIIRILISE UURIMUSE METOODIKA, VALIM, LÄBIVIIMINE

Käesolevas peatükis kirjeldan oma uuringu protsessi andes ülevaate uurimistöö metoodikast, valimist ning andmete kogumisest ja analüüsist.

Uuringu protsess koosnes neljast etapist:

I etapp (mai 2019-jaanuar 2020) – uuringu kavandamine, valdkonnaga seotud teoreetiliste materjalidega tutvumine, allikate valik, täpsema teemafookuse seadmine ning probleemi formuleerimine;

II etapp (jaanuar 2020-märts 2020) – teoreetilise käsitluse koostamine loomine, empiirilise andmete kogumise kavandamine ja kogumine; intervjuuküsimuste väljatöötamine; intervjuude planeerimine, läbi viimine ja transkribeerimine;

III etapp (märts 2020-mai 2020) - intervjuude analüüsimine, tulemuste esitamine; kokkuvõtete tegemine, uurimistöö lõplik vormistamine;

4.1. Uurimistöö metoodika

Tulenevalt uurimistöö teemast ja eesmärkidest on tegemist ülevaateuurimusega ning kasutatakse kvalitatiivset uurimisviisi. Kvalitatiivne uurimismeetod on suunatud inimeste kogemuste, arusaamade ja tõlgenduste mõistmisele (Laherand 2008).

Kvalitatiivse uuringu puhul uuritakse teadmisi, arvamusi ja praktikaid ning analüüsitakse nende vahelisi interaktsioone. Kvalitatiivne uuring arvestab sellega, et tulenevalt subjektiivsetest perspektiividest ja sotsiaalsetest põhjustest on uuringu subjektide vaatenurgad uuritavatele teemadele erinevad ja ka uurija subjektiivsed vaated on osaks uurimisprotsessist. (Flick 2009).

Kvalitatiivse uurimuse tüüpiliseks jooneks on uurimisobjektide valiku eesmärgipärasus, mitte juhusliku valimi meetod. (Hirsijärvi jt 2007).

Kuna uurimistöö eesmärgiks oli kaardistada õpetajate kogemusi, hinnanguid ja arusaamu, on andmekogumise meetodina kasutatud poolstruktureeritud intervjuud. Intervjueerimine on kvalitatiivses uurimuses kõige laialdasemalt kasutatav meetod. Intervjuu eelis teiste andmekogumismeetodite ees on paindlikkus, võimalus andmete kogumist vastavalt olukorrale ja vastajale reguleerida (Laherand 2008).

Masoni (2002) hinnangul annab poolstruktureeritud intervjuu võimaluse aruteluks, mitte küsimustele vastamiseks, ning peaks kujunema dialoogiks, kus tähendused ja arusaamad kujunevad läbi interaktsiooni ja fookus on kontekstil.

Kvalitatiivses intervjuus küsitakse intervjuu käigus avatud küsimusi, et intervjuueeritav saaks kõige paremini väljendada oma kogemust mistahes perspektiivist. (Creswell 2014).

Õunapuu (2014) järgi on poolstruktureeritud intervjuu osaliselt standardiseeritud vestlus, mis algab kavakindlalt kuid kulgeb avatult ja arvestades situatsiooni ning eeldab intervjuueerijalt loovat lähenemist ja head situatsioonitaju.

4.2. Valim

Valimigrupp on moodustatud eesmärgist lähtuva valimina (ingl kl purposive sample). Eesmärgipärase valimi puhul valib uurija valimigrupi liikmed sihilikult oma eelnevatest teadmistest ja uuringu vajadusest lähtuvalt (Creswell 2012)

Eesmärgist lähtuva valimitüübi kasuks otsustati, sest uurimisfookuses oli poiste ja tüdrukute lahus õpetamise eelised ja puudused võrreldes segaklassis õpetamisega. Seetõttu kuulusid valimisse kuus klassiõpetajat, kellel oli nii segaklassis kui ühesooliste laste klassis õpetamise kogemus. Kõik intervjuueeritud õpetajad olid naissoost ja töötasid hetkel ühesooliste laste klassidega, 3 õpetajat poiste klassis, 3 õpetajat tüdrukute klassis. Õpetamiskogemus segaklassis oli respondentidel keskmiselt 12 aastat ning ühesooliste laste klassis keskmiselt 7 aastat.

4.3. Andmete kogumine

Uurimistöö andmete kogumiseks viidi läbi kuus poolstruktureeritud intervjuud, millest neli toimus vahetult kohtudes, kaks intervjuud viidi läbi veebi teel kasutades Google Meet keskkonda. Kokkulepped intervjuude toimumiseks sõlmiti e-kirja teel. Intervjuude toimumisest informeeriti eelnevalt koolijuhti ning küsiti luba õpetajate intervjuueerimiseks. Intervjuueeritavate poole pöördudes tutvustati uurimistöö teemat ja eesmärke ning intervjuueeritavate valimisse kuulumise põhjuseid. Intervjuud viidi läbi perioodil jaanuar-märts 2020.

Intervjuusid alustati sissejuhatava osaga kus tutvustati ennast uurijana ja uurimuse teemat täpsemalt ning selgitati vastamise vabatahtlikkust ja anonüümsuse tagamise tingimusi.

Intervjuude läbi viimisel tugineti intervjuu kavale, kus olid fikseeritud käsitletavat teemad, küsimuste järjekord kujunes erinevaks sest see olenes intervjuueeritava vastustest ja kujunenud situatsioonidest.

Intervjuud kulgesid sujuvalt ja tõrgeteta, vastajad olid väga erinevate kogemustega ja avatud suhtumisega. Intervjuude pikkused kujunesid erinevateks ulatudes 53 minutist kuni 117 minutini. Intervjuud salvestati diktofoniga ning transkribeeriti Tallinna Tehnikaülikooli veebipõhise kõnetuvastus programmiga (Alumäe, Tanel; Tilk, Ottokar; Asadullah. "Advanced Rich Transcription System for Estonian Speech" Baltic HLT 2018). Intervjuude transkribeerimine ja puhastamine/korrigeerimine toimus vahetult peale intervjuu läbiviimist. Andmetest on eemaldatud lõigud, mis uurimisteenuga seotud ei ole. Intervjuud on tähistatud vastavalt läbiviimise korrale koodidega ÕP1- ÕP6.

Analüüsi tulemusena tekkisid andmekogus järgmised teemakategooriad:

1. Kuidas kogetakse sooga seonduvat koolis ja ühiskonnas laiemalt;
2. Õpetajate tähelepanekud erinevast soost laste käitumisele ja õppimisele;
3. Poiste ja tüdrukute lahus õpetamise valiku põhjused ja motiivid;
4. Õpetajate teadlikkus sootundlikust pedagoogikast;
5. Lahusõpetuse eelised;
6. Lahusõpetuse puudused;
7. Lahusõppe mõju õpilase tulevikule;
8. Õpetajate sõnakasutuse sooline stereotüüpsus.

5. TULEMUSED

Käesolevas peatükis annan ülevaate uurimistöo tulemustest vastavuses teemakategooriatele. Uurimistulemusi täiendan tsitaatidega respondentide intervjuudest, lisades omapoolse tõlgenduse ja arutelu. Tulemuste esitamisel on intervjuude tsitaadid kaldkirjas ja tingmärk /.../ näitab tsitaadist välja jäänud lõiku.

5.1. Õpetajate poolt tajutud sooga seotud probleemid koolis ja ühiskonnas.

Meie ühiskonnas on palju soolise diskrimineerimise ilminguid, mis toetuvad soostereotüüpsetele hoiakutele. Ühiskonna suhtumine saab alguse aga kodust ja koolist. Õpetajate roll selle suhtumise kujundajana on väga suur ja on oluline mõista, milliseid probleeme ja muutusi tajuvad õpetajad ühiskonnas ja koolikultuuris.

Intervjuudest selgus, et õpetajad tajuvad ühiskondlike hoiakute ja ootuste muutumist sooliselt võrdõiguslikuma ühiskonna poole. Võrreldes lähiminevikuga ei ole stereotüüpsed soorollid kindlasti enam nii jäigad ja paindumatud ning ühiskond suhtub järjest soosivamalt soopiirangutest vabadesse valikutesse

Ma alustasin õpetaja tööd tegelikult kaheksakümne seitsmendal aastal. Et siis see ootus oli teistsugune, kindlasti siis ikkagi oli mingisugune mehelikkus, oli nagu olulisem ja võib-olla naiselikkus oli olulisem. /.../ Täna tunduvad need asjad nagu tahaplaanile jäänud, tähtsamad on siuke läbilöömise oskus ja enesekindlus, mitte naiselikud oskused. (ÕP 1)

Kas see, et mees toob leiva majja ja naine istugu kodus? No ma arvan küll, et seda on olnud rohkem, aga ma arvan, et see ei ole enam nii /.../ aga kindlasti ühiskonnas laiemalt on see kindlasti nii olnud, et naine koob ja teeb süüa ja peseb pesu. Ja siis mees, mees käib nagu teenib raha perele. (ÕP 3)

Üheksakümne teisel aastal tundsin ma oma naha peal iga jumala päev, et vähe sellest, et sa oled naine, sa oled loll ka ju naginii, eks ju. Et see oli sõna otseses mõttes aeg, kus ei võetud ikkagi naisülemust üldse tõsiselt. Väga-väga üksikud intelligentsed mehed olid need, kes võtsid sind kui võrdväärset partnerit. Aga see muutus õige kiirelt. (ÕP 4)

Aga tol ajahetkel (kui õpetaja karjääri alustas) mulle tundub, et siis ikkagi poiss pidi tugev olema ja, ja tark olema ja jaksama. Tüdrukutele selliseid ootusi ei pandud. /.../ täna ma näen koolis tüdrukuid, kes on palju füüsilisemad kui poisid ja minu arust ühiskond soosib seda. (ÕP 6)

Tänaste ühiskondlike ootustena toovad õpetajad välja võrdõiguslikkuse ja edukuse. Nende hinnangul on ühiskonnas soositud saavutus, loovus ja tolerantsus, traditsioonilisi soorolle ei rõhutata ja stereotüüpsed ootused on taandumas.

Aga et lihtsalt ootused et nad oma elus toime tuleksid. Et elus läbi lööksid, toime tuleksid, ehk siis saaksid hea hariduse, oleksid muutusteks valmis, kohaneksid. (ÕP 3)

Mulle tundub, et ühiskond ootab kõigilt ühesugust tulemust, et olenemata sellest, kas ta on poiss või tüdruk. Ja vaata ühiskond ka nii tugevalt juba tõstab pead ja nagu töökohtade koha pealt ja naistel-meestel sama töö ja palk. (ÕP 1)

Aga kui nüüd mõtelda niimoodi ootus seda, et, et mees teeb karjääri ja naine ei pea tegema, siis seda küll enam ei ole. Ja ma ise arvan, et noored naised ei tunne niisugust survet, et nad peavad tingimata abielluma tingimata lapsed saama tingimata ja seda kohe kiirelt. (ÕP 4)

Kui ma võtan üldise ühiskonna, siis on ikka põhiline see, et kõik oleksid kangesti loovad, kõik oleks edumeelsed, kõik oleks tolerantsed. Et ma ei näe siin mingit sellist suurt erinevust. (ÕP 6)

Ühe ühiskondliku probleemina nimetas intervjueeritav hoiakut, et traditsioonilisi soorolli piire ületavasse käitumisse suhtutakse erinevate sugude puhul erinevalt.

Aga kui mees valib midagi niisugust, mis on olnud kogu aeg justkui naiste pärusmaa, et siis see tundub kohati nagu veider või vaata, kuidas alguses pandi pahaks, kui kassirideks läksid ikka noored mehed ja niisugune ühiskonna suhtumine tegelikult on, et justkui kui mees valib midagi niisugust, mis on olnud justkui naiste ala, siis on ta nõrk mees. Ja kui naine valib midagi, mis on meeste ala, siis see on normaalsus. (ÕP 5)

Probleemina koolis tajuvad õpetajad sooküsimustele liialt vähese tähelepanu pööramist. Puudust tuntakse vastavast ettevalmistusest õpetajaks õppides kui ka teemade käsitlemisest igapäevases koolitegevuses.

Tead ma ei teadvustanud neid erineva soo asju endale enne üldse. Neist ikka vist on räägitud ja lugenud olen ka midagi aga kui mina õppisin siis ma sellist ettevalmistust ei saanud ja ega nagu ühiskondlikult ka eriti sellel tähelepanu ei pööratud. Kui siia õpetajaks tulin siis hakkasin rohkem süvenema. (ÕP 1)

Õpetajate hinnangul on probleemiks ka kooli ja laste perekondade erinevad ootused ja hoiakud sooküsimustele. Ehkki ühiskond muutub üha teadlikumaks ja sooküsimustele pööratakse järjest enam tähelepanu, ei ole kõik ühiskonna grupid ja liikmed neis valdkondades ühistel seisukohtadel ja sellised erinevused võivad põhjustada lahkavamuusi sooküsimustele lähenemises, mistõttu on lihtsam neid ignoreerida.

Aga me peame vaatama ka perekondade kontekstis, et noh, pere ootab küll, et poiss oleks ka mehelik, teeks nii nimetatud „poiste asju“, käiks ikka sellises trennis, kus jõud ja lihased tulevad. Ega ei taheta oma poega iluvõimlemisse panna. (ÕP 1)

Ega lapsevanem ootab ka, et ma tööõpetuses poistega ikka lilli ja liblikaid ei teeks vaid mingit puutööd või muud meisterdust teeksin. /.../ Paljudes peredes on ikka need traditsioonilised rollid väga olemas, köök on ema oma ja isa parandab autot. (ÕP 2)

Koolikultuuris laiemalt levinud sooga seotud probleemina tõid respondendid välja erinevast soost õpilaste erineva motiveerituse ning soolised stereotüübid õpilaste hoiakutes.

Nad ju võrdlevad ennast ise /.../ isegi kui õpetaja suhtub kõikidesse võrdselt, hakkavad nad ise kohe üksteiselt mõõtu võtma ja kui mõõdupuuks on tubli tüdruk? Noh see võtab mõnel sellil ikka täitsa õppimise isu ära./.../ Aga praeguseks on pöördunud asi nagu pigem naiste ja tüdrukute keskseks, et seetõttu ikkagi järjest rohkem ma näen, et on põhjust poisse eraldi õpetada. (ÕP 4)

Segaklassi ajal kogesin, et kui ma palusin mõnel poisil tahvlit puhastada, siis see poiss sai klassikaaslastelt naeruvääristavaid kommentaare. Ja seda muide ka tüdrukutelt. Poiste klassis mul sellist juhust pole olnud. (ÕP 1)

Kogutud andmetest selgus, et õpetajad tajuvad ühiskondlike hoiakute ja ootuste muutust. Võrreldes lähiminevikuga on soolise ebavõrdsuse ilminguid vähem ning liigutakse

võrdõiguslikuma ühiskonna suunas. Soostereotüüpsed hoiakud on muutunud paindlikumaks ja järjest enam on aktsepteeritud soopiirangutest vabad valikud. Ühiskondliku ootusena toovad õpetajad välja soolise võrdõiguslikkuse ja ootuse edukusele ning saavutusele.

Tänaste ühiskondlike ja koolikultuuris esinevate probleemidena nimetavad õpetajad vähese tähelepanu pööramist sooküsimustele, kooli ja laste perekondade erinevad seisukohti neis küsimustes ning suhtumise erinevusi soorolli piire ületavasse käitumisse. Sooga seotud probleemina koolis nimetasid õpetajad ka erinevast soost õpilaste erinevat motiveeritust ja sooliste stereotüüpidega seotud hoiakuid.

5.2. Õpetajate tähelepanekud ja ootused erinevast soost laste käitumise ja õppimise osas

Kuigi õpetajad ei pruugi teadlikult kellegi arvamust kujundada, mõjutavad nende suhtumised ja ootused õpilasi ja nende käitumist tugevalt. Mitmed uuringud on kinnitanud, et nii õpetajatel, kui ka laiema ühiskondliku arvamuse kohaselt on poistele ja tüdrukutele koolis erinevad ootused ja seda nii käitumise kui õppimise osas.

Respondentide vastustest selgus, et ootused nii käitumisele kui õppimisele võivad sõltuda ka lapse soost ning need on mõjutatud õpetaja enda kogemusest ja hoiakust.

Ma eeldan nagu teatud mehisust, julgust ja võib-olla isegi natuke mingis mõttes nagu hulljulgust. Seda võiks, võiks poistes olla rohkem /.../ ütleme, tüdrukutes võiks olla sellist salapära ja tagasihoidlikkust, mida tänapäeva tüdrukutes väga ei ole enam. See võiks olla, sest see on naiselik. (ÕP1)

Poistega saab reeglid kokku leppida. Kui sa oled ühed reeglid kokku leppinud, siis nendele on reegel peaaegu nagu põhiseadus. /.../ teine asi on see, et sa ei pea nendele asju viit erinevat moodi selgitama./.../ Aga tüdrukute puhul on seda, susimist ja, ja nii-öelda tagarääkimist ja kiusamist. Noh, seda nähtamatut on nagu nii palju ja sa kunagi ei saa olla kindel, et vot, et kui me oleme selle ka läbi rääkinud ja on lepitatud ja kõik asjad ära tehtud, et vot, et nüüd on see lõppenud. (ÕP4)

Nad ajavad oma asju palju vaiksemalt kui poisid aga nad on kuidagi alati olemas. Nende tegutsemine on justkui varjatud ja nende suhtlemine on teistmoodi kui poistel – selline salapärase. (ÕP6)

Sarnaselt õpilaste käitumisele erinesid õpetajate ootused poistele ja tüdrukutele ka õppimise osas.

Poisid, nii ma arvan, peavad saama rohkem liikuda ja läbi teha kõike ise oma käega ja ise kogeda seda, mida nad õpivad, et siis nad nagu usuvad. Poiss seab kahtluse alla, kui ta ei ole seda ise kogunud. /.../ Poisi jaoks ei ole, see (õpetajale meeldimine) tähtis, ta ei pea õpetajale meeldima, õpetaja peab talle meeldima. Siis ta on nõus koostööks. /.../ et tüdrukutel on pigem, mulle tundub selline ootus, et tahaks meeldida õpetajale. (ÕP1)

Mulle kuidagi tundub, et poisid on hästi konkreetset, nemad tahavad nii - käsk, konkreetne, ütled ühe lausega, ei räägi juurde palju siin. Onju et, et liiga palju ei tohi seletust olla ja nad teevad ära. /.../ Tüdrukud on rohkem niisuguseid intuiitsed ja arvavad rohkem. Tüdrukut on võimalik veenda teda, et see on nii ja ta usub sind. (ÕP2)

Poisid on struktuursemad ja kui sa suudad liigendada niimoodi struktuurselt, siis nendele on see palju mõistetavam, poistele reeglina sobivad näiteks skeemid ja joonised ka palju paremini. Kõikvõimalikud diagrammid ja, ja sellised asjad, millega saab, no mida saab analüüsida. Et minu meelest on poisid analüütilisemad./.../ tüdrukute tund näeb hoopis teistsugune välja, tüdrukud on alati niisugused suurte silmadega, vaatavad otsa ja ootavad, et noh, mis sa ütled meile, mis me tegema peame, kas see meeldib sulle, mis me tegime praegu, kas sulle meeldib see, mis ma ütlesin praegu. (ÕP5)

Ühe õpetaja hinnangul tema erinevaid ootusi poiste ja tüdrukute õppimisele ei sea ja lähtub vaid õpilaste individuaalsetest eripäradest ja võimetest.

Mulle meeldib pigem individuaalsusest läheneda ja et laps saaks ise ka nagu valida, et kui laps ise valiks rohkem ja nii edasi, siis ta ka võtab rohkem vastutust selle üle, et ta saab aru, et, et see on tema, tema töö või tema areng./.../ Nii et ma

ei, ma ei usu üldse, et see nagu sooliselt tuleb see erinevus, minu arust ei ole vahet, kas on poiss või tüdruk, kes mul seal klassis õpib.(ÕP4)

Seega seab enamus vastanud õpetajatest siiski poiste ja tüdrukute käitumisele ja õppimisele erinevad ootused. Vastustest selgub, et õpetajate arvates on poistel omavahelised suhted selgemad ja läbipaistvamad, tüdrukutel rohkem varjatud ja salapärasemad. Ka kokkulepete sõlmimisel näevad õpetajad sugude vahel erinevusi, tuues välja, et poistega on see lihtsam ja konkreetsem, samal ajal kui tüdrukutega tuleks selleks rohkem selgitustööd teha. Selline erinevus võib viidata hoopis erinevast soost õpilaste erinevatele sotsiaalsetele oskustele, mitte soospetsiifiliste omadustele, millega koolis arvestada tuleks.

Õppimise seisukohast toovad õpetajad välja poiste suurema vajaduse liikumise järele ning parema jooniste, graafikute ja skeemide lugemise oskuse. Selline seisukoht toetub soostereotüüpsele hoiakule ja suure tõenäosusega ei ole jooniste lugemise oskus ja suurem liikumisvajadus vaid ühe soogrupi spetsiifilisus. Probleemiks on aga see, et õpetajad ei ole märganud (või ignoreerivad) heade matemaatiliste oskuste ja keskmisest suurema liikumisvajadusega tüdrukuid või hoiab tüdrukutele pealesurutud koolinõuetega leppimine ja allaheitlikkus neid omadusi näitamast.

Lisaks eelnevale tõid õpetajad oma kogemusele toetudes välja ka arvamuse, et tüdrukutele saab koolis õpitavat selgeks teha neid lihtsalt „ära rääkides“, nad nõustuvad kõigega ja usuvad õpetajat pea pimesi. Poistel seevastu tuleb lasta õpitavat rohkem ise kogeda, läbi teha, katsetada ja enda kogetust järeltõlge teha. Selline õpetaja hoiak seab piirid tüdrukute õppimisele ja on vastuolus kaasaegsetele õpikäsitustele, mis toetuvad eelkõige õppija aktiivsusele ja kogemusele.

Seega toetuvad õpetajate tähelepanekud suures osas stereotüüpsetele soorollidele, mille tõttu võivad õpilaste individuaalsed võimed ja huvid märkamata ning nende võimekus ja potentsiaal avaldumata jääda.

5.3. Lahusõpetuse valiku põhjused ja motiivid

Mõistmaks lahusõppe kogemust õpetajate jaoks, tuleb eelnevalt mõista, mis ajendas õpetajaid tegema oma karjääris valikut lahusõpet rakendava kooli kasuks. Intervjuudest

selgus, et valikuid on dikteerinud väga erinevad asjaolud. Mõned õpetajad põhjendasid oma valikut juhusega.

Pean tunnistama, et see oli lihtsalt juhus. Ma ei teinud kindlasti mitte oma valikud lähtudes sellest, et see on, et ma hakkam nüüd õpetama nagu ühesoolist klassi, pigem oli see lihtsalt juhus ja pakkumine. (ÕP 3)

Minu töökoha vahetus tulenes kodukoha vahetusest, kolisime ja otsisin siinkandis tööd, nägin kuulutust ja kandideerisin. Samamoodi oleksin võinud teise kooli tööle minna, kui neil oleks õpetajat vaja olnud. (ÕP 5)

Mitme õpetaja vastustest selgus, et valik on tehtud eelistades teadlikumalt kindlat kooli, kus muu hulgas ka lahusõpetust rakendatakse, kuid valiku peamiseks põhjuseks ei olnud võimalus olla õpetajaks ühesooliste laste klassis.

Valiku taga on tegelikult kooli valik, esiteks ehk et mulle meeldib minu kool, tema kontseptsioon, tema niukene suhtumine õpilastesse. Ja see poiste ja tüdrukute eraldi õpetamine tundus ka nii põnev. (ÕP 1)

S kutsus ja mulle tundus see selline põnev väljakutse, et olla ühe kooli loomise juures nii algusest peale. Lisaks olin tavakoolis juba mitmeid aastaid õpetanud ja ei tundnud enam väljakutset. (ÕP 2)

Otsisin oma lapsele sobivat kooli, kus oleks rahulikum keskkond ja väiksemad klassid ja siis kutsuti ka mind siia õpetajaks. (ÕP 6)

Ühe õpetaja hinnangul oli tema valik teadlik ja väljakutset pakkus just sooliselt erinevate laste õpetamine.

Sest et mulle meeldib väga, see eraldi klasside lugu väga. Olen pikalt segaklasse õpetanud ja tundsin, et ei olnud enam oma tööga rahul. /.../ lapsed on nii erinevad ja huvid ja kõik muu /.../ ja siis arvasin, et kui saaksin õpetada ühesoolist klassi, et see tunduks huvitav. (ÕP 4)

Õpetaja teadlikkus, hoiak ja motivatsioon sooküsimustele tähelepanu pööramisel on õpilaste sooidentiteedi kujunemise seisukohalt määrava tähtsusega, õpetajast sõltub, millise sooga seotud kogemuse õpilane koolist saab. Seetõttu on oluline ka mõista, kuidas õpetajad on kogunud poiste ja tüdrukute lahusõpetamist. Tänapäevase valiku, teha õpetajatööd ühesooliste

laste klassis, motiivina nimetasid õpetajad poiste ja tüdrukute eraldi õpetamisel kogetud eeliseid ning tunnetatud tööalast väljakutset.

Ja tead see poiste ja tüdrukute asi on nii põnev. Ma olen nii kaua õpetaja olnud ja ma näen kui erinevad nad on ja ma ei mõtle et poisid nii ja tüdrukud naa. Ma pigem ütlen poiste klass nii ja tüdrukute klass naa. /.../ terve klassina käsitledes on selgelt erinev ja seda nii õhkkonnas, suhetes, asjaajamises ja muidugi õppimises ka./.../ ma arvan, et segaklassis tegin poistele liiga ja seda just neid tüdrukutega võrreldes. /.../ miks õpetada poisse-tüdruid eraldi - et mitte võrrelda, poisse nende tublide tüdrukutega eksju, nende tublide tüdrukutega eksju, kelle jaoks on tähtis, et on joon all ja värvilise pliiatsiga ja, ja kuupäev äärepealt eks, ja et on lõpetatud ja sinna lõppu on lill ka veel joonistatud, et mitte teha poistele kohe väiksest peale liiga sõna otseses mõttes. Et anda nendele natukene rahulik tempo võrreldes tüdrukutega võib-olla. Ja noh, muidugi alati saab ju individuaalselt läheneda siin ka, aga aga oleme ausad ega klassi tingimustest igale lapsele päris individuaalselt, no ei ole, see päris nii ei ole. (ÕP4)

Mulle tundus, et mul pole enam huvitav, ma teadsin mis järgmisena tuleb, mida minult oodatakse ja mis ma tegema pean, mul polnud enam seda surinat sees /.../ otsisin nagu midagi uut aga mu töö meeldis mulle ka ja koolist päris ära minna ei raatsinud./.../ Mul on ju kolm tütart ja nad otsisid just poiste klassi õpetajat./.../ See oli nagu tõukeks ja ma hakkasin siis nende teemade peale mõtlema, otsisin lugemist ja viisin ennast rohkem kurssi. Tead ma märkan nüüd hoopis teistsuguseid asju /.../ täna pakub mu töö mulle nii palju./.../ ma igatsen oma poisse juba ammu enne vaheaja lõppu. (ÕP1)

Andmetest selgus, et mitmete õpetajate valikud hakata ühesooliste laste klassi õpetajaks olid vähemal või rohkemal määral teadlikud kuid mõne õpetaja puhul tingis valiku juhused. Valiku motiiv mõjutab lahusõpetuse kogemuse ja tähenduse tajumist õpetaja jaoks. Oma töö motiividena välja toodud eneseareng, soov mitte liiga teha ja anda võimalus jõukohaseks arenguks, on heaks eeldusteks eluterve soolise identiteedi kujunemise toetamisel.

5.4. Õpetajate teadlikkus sootundlikust pedagoogikast

Sootundlik pedagoogika põhineb soostereotüüpidest vabal, inimeste huvidest, vajadustest ja võimetest lähtuval õppimiskäsitustel. Iga õpetaja peaks oma töös püüdma vältida soogruppide vastandamist ning toetama iga lapse enesehinnangu ja –kindluse arengut sõltumata tema soolisest kuuluvusest. Sootundliku pedagoogika põhimõtted mõlema sugupoole oskuste ja teadmiste laiendamise ning traditsiooniliste soorolli piiride lõhkumisest võiksid olla sihiks igas kasvatus- ning õpetamisprotsessis. Seetõttu on oluline uurida õpetajate sootundliku pedagoogika alast teadlikkust ja selle kaudu suunata õpetajaid sooküsimustele mõtlema ja neile oma töös tähelepanu pöörama.

Respondentide vastustest selgus, et õpetajad on sootundlikust pedagoogikast küll kuulud, kuid täpsemalt selle sisu ja eesmärgi nad endi jaoks teadvustanud ei olnud. Enamus vastanud õpetajatest oskas nimetada märksõnu, millega sootundlik pedagoogika seotud on kuid nad ei rakendanud oma igapäevases õpetamistöös sootundliku pedagoogika põhimõtteid.

Ei ole sellest väga kuulnud aga koolis on see läbi hüpanud, sama tüdrukute võimlemise ja poiste judo teema, et kui tüdruk tahaks teha judot ja või siis nagu noh, vastupidi. Et ma võin tüdruk olla, aga ma võin ju tahta teha mida iganes ja ma võin tahta teha nii klassikalisi tüdruku asju kui ka muud. (ÕP2)

Ma olen sellest veidi lugenud mingeid artikleid ja tean mis sellega mõeldakse aga eksperdiks end ei pea. Ma arvan, et ma mingeid asju teen nii nagu sooteadlikult või nii noh aga enne peaks ikka asja omal täiesti selgeks tegema ja siis saan öelda, et ma rakendan seda pedagoogikat. (ÕP6)

Ma arvan et see on ikka kuidagi võrdõiguslikkusega seotud, mul on nii piinlik, et ma sellest midagi ei tea. Ma arvan, et see poiste ja tüdrukute huvid on selles tähelepanu all, noh, et ei pea kõik tüdrukud õmblema ja sellised asjad. /.../ ilmselt üldse laiemalt need kehalise kasvatuses asjad (judo ja võimlemine). (ÕP1)

Pea kõik õpetajad hindasid oma sootundliku pedagoogika alaseid teadmisi ebapiisavaks ning tundsid vajadust vastavasisulisel enesetäienduseks. Lisaks tajusid õpetajad vajadust, et lahusõpetust rakendavas koolis tuleks nendele teemadele süvendatud tähelepanu pöörata ning leida võimalused, kuidas koolipere ja meeskond sootundliku pedagoogika seisukohtadega ning sooküsimustega laiemalt kursis hoida.

Me peaks seda (sootundlikku pedagoogikat) üldse arutama, omakeskis õpetajatega kavandama, meil tuleb pidevalt uusi õpetajad, ega neile ei räägita iga kord seda teemat üle ja ega me isegi pole ammu enam neid asju arutanud. Ma tunnen, et ma õpetajana peaksin palju rohkem sellistest asjadest teadma. (ÕP4)

Meie koolis peaks kindlasti sellega tegelema, õpetajaid koolitama ja lapsevanemaid ka kindlasti. Need teemad peaksid olema kõikide õpetajate jaoks olulised, tuleks end arendada ja kursis hoida teemaga aga ma ootaks ka kooli juhtkonnalt sellist ühised koolitused või kokkulepete tegemine, kuidas me neid asju teeme. /.../ siis saaksid ka vanemad kohe teada mis on meie seisukohad ja arusaamised nendest asjadest ja edaspidi oleks vähem eriarvamusi. (ÕP3)

Ehkki õpetajate tänane teadlikkus sootundlikust pedagoogikast oli ebapiisav, tunnetasid nad vajadust oma soolase pädevuse tõstmiseks nii individuaalselt kui ka kogu koolipere ning õpetajaskonnaga. Selline õpetajate hoiak viitab laiemalt sootemaatika käsitlemise lünkadele. Ühiskonnas on teema aegajalt erinevate fookustega aktuaalne, aga koolides ja laiemalt hariduses ebapiisavalt rakendust leidnud. Vajadust tunnetatakse, aga oma teadlikkuse tõstmiseks oodatakse abi ja initsiatiivi väljastpoolt (kooli juhtkond, õpetajate ettevalmistus).

Oma pädevuse tõstmine sooküsimustes võiks olla iga õpetaja professionaalse enesearengu vältimatu osa. Tema töö sihiks peaks olema iga lapse arengupotentsiaali väljaselgitamine ning selle parimal moel rakendamine. Selleks on aga hädavajalik, et selle töö tegemist ei segaks eelhäälestus, mis toetub teadmatusele või oskamatusel.

Ometi on selline õpetajate valmisolek heaks eelduseks koolis sootemadega süvenenumalt tegelemiseks ning seeläbi soostereotüüpide ja ebavõrdsuse vähendamiseks. Oluline oli õpetajate tunnetatud vajadus kaasata protsessi ka lastevanemad, et kujundada kooli ja lastevanemate vahel jagatud seisukohad sooküsimustele lähenemisel.

5.5. Lahusõpetuse eelised

Poiste ja tüdrukute eraldi õpetamise eelisteks on eelkõige peetud võimalust rakendada seal sooliste iseärasustega sobivaid õppemeetodeid. Ka käesoleva uuringu andmetest selgus, et

enamusel õpetajatel on poiste ja tüdrukute õppimisele erinevad ootused ja nendega arvestamiseks võiks lahusõpe anda head võimalused.

Respondentide vastustest selgus, et eelised võib jaotada kaheks – eelised õpetajate jaoks ja eelised õpilaste jaoks. Õpetajate seisukohalt toovad vastajad peamise eelistena välja, et ühesooliste laste klassis töö planeerimine ja läbiviimine on lihtsam, kuna laste huvid on sarnasemad kui segaklassis.

Õpetajale on eelis selles, et kui ma teen mingeid ettevalmistusi tunniks, ma valin mingit kas tekste või ülesandeid või siis ma lähtun vaid poiste huvist. Ma võin valida hoopiski mõne raamatu teksti, mis kõnetab poisse rohkem. (ÕP1)

Ma arvan, et võib-olla materjali valik. Ma ei saa öelda, kas lihtsam on materjali valik aga mul on võib-olla selles mõttes mul on ikkagi kergem valida, sest mul on nad ikkagi rohkem sarnasemad kui segaklassis, /.../ saan võtta aluseks, mis rohkem võiksid tüdrukutele või poistele meeldida, et võib-olla natuke lihtsam on materjali valida.(ÕP3)

Õpetajal on võimalus teha neid valikuid, lähtudes laste soost või ütleme, käelisi tegevusi, et et kui ma teen kunstitööd või tööõpetust, et siis lähtuda sellest, et mis on poiste huvi, ma arvan, et seal on ka see eelis, et, et ma võin valikuid teha selle järgi. kui on sarnaste huvidega inimesed koos siis on ju lihtsam nendega toimetada. (ÕP6)

Lisaks nimetati eelisena ka klassi ühtlasemat töötempot, mille aluseks on ühesooliste laste sarnasem arengusituatsioon. Selline olukord võimaldab õpetajatel ühtlasemalt ja võrdsemalt oma tähelepanu laste vahel jagada ning ei lase tekkida olukorda, kus võimekamad õpilased jäävad rohkem õpetaja tuge vajavate õpilaste tõttu varju.

Ma olen kindlasti tajunud seda, et sa nagu jõuad ühesooliste laste klassis rohkem tunnis ära teha ja ei pea enam andma kodust tööd. Tüdrukud ikkagi on üldiselt kuidagi omavahel võrreldes arengult sarnasemas kohas. (ÕP4)

No kuidas ma ütlen, niisugune taseme ja tempo ja, ja korralduslik pool seda, kõik on palju lihtsam korraldada poistel ja tüdrukutel eraldi. Midagi pole teha, nad on erinevatel ajaetappidel oma arengus erinevas kohas ja seda saab arvestada ikkagi siis kui nad õpivad erinevates klassides.(ÕP2)

Õpilaste seisukohast pidasid respondendid lahusõppe peamiseks eeliseks õpilaste enesehinnangu arengu toetamisega seotud võimalusi. Õpetajad leidsid, et ühesooliste laste klassis toimib omavaheline võimete ja tulemuste võrdlemine oluliselt võrdsematel alustel kui segaklassis ning sellest võib kujuneda hoopiski motivaator. Samuti toodi välja ühesooliste õpilaste ühtlasemat taset ning väiksemat võimalust jääda märkamata.

Aga see ei ole poisi jaoks argument, et näe see tubli tüdruku teeb ja sina ei saa. Aga vaata kui ikka see teine mees teeb, siis miks mina ei saa, ikka saan ja saan veel paremini kui tema. /.../ kui poisid on eraldi, siis nad ongi julgemad ennast väljendama. Tulevad välja kergemini ka nende nõrgad kohad, mida ei tule siis välja, kui nad on tüdrukute keskel./.../ et siis ei häbeneta seda, et, et ma mingit asja ei teadnud või mul ebaõnnestus. Temast kasvab rohkem isiksus, enesekindlam isiksus, ma arvan, et see on see. (ÕP1)

Et segaklassis tüdrukud lihtsalt võtavad, nagu ahnitsevad selle vastamisõiguse ära. Noh, kuna nad kuidagi, kas nad julgevad rohkem või nendel on no ma mõtlen jälle see, et see õpetajale meeldimisefaktor, et poistel nagu seda vajadust nii palju, noh, ma ei ütle, et üldse ei ole, aga ei ole nii palju või ta kuidagi leiab selle kuskilt teisest hetkest. /.../ Neil ei õnnestu tüdrukute selja taha pugeda mingi asjaajamise juures, et nad peavad neid ise tegema ja ma jõuan nagu iga lapseni. (ÕP3)

Kui nad on segaklassis, siis see kõik (arengutempode vahe) hakkab nagu rolli mängima. Segaklassis siis ma panen sellesama ootuse nii poiste kui tüdrukute peale ja ütleme et, võrdlen omavahel nagu võrreldamatut, kuigi ma tean, et nii ei tohiks aga elus on nii. Nii et selles mõttes see tüdrukute või poiste klass on ikkagi, et on nagu ühtsem õpetamise mõttes. (ÕP4)

Kui poisid on eraldi, siis nad ongi julgemad ennast väljendama. Tulevad välja kergemini ka nende nõrgad kohad, mida ei tule siis välja, kui nad on tüdrukute keskel. Ehk et tüdrukutel on kõik õiged vastused alati olemas ja poiss pigem varjab seda, mida ta teab aga kui ta on poiss poiste keskkonnas, et siis ma arvan, see kuidagi toimib teistmoodi, et siis ei häbeneta seda, et, et ma mingit asja ei teadnud või mul ebaõnnestus. (ÕP6)

Õpetajad tõid välja mitmeid eeliseid mis nii õpilaste kui õpetajate seisukohast lahusõpet õigustavad. Õpetajate arvamuse kohaselt on peamisteks eelisteks ühesooliste laste klassi

kitsam huvide spekter ning ühtlasem töötempo. Sellise arvamuse aluseks on ilmselt eeldus, et ühest soost lapsed on väga sarnased. Selline eeldus ei ole siiski tõsiseltvõetav ning ka uuringud (Papp 2016) on näidanud, et ühe soogrupi seest võib leida rohkem erinevusi kui kahe soogrupi vahel. Seega on nimetatud eelis küll õpetaja töö planeerimist ja läbiviimist lihtsustav aga sootundliku pedagoogika seisukohast vaid stereotüüpe kinnistav ning võimendav.

Lisaks nimetasid õpetajad lahusõppe eelistena ühesooliste õpilaste sarnasemat arengusituatsiooni. Ka see argument toetub osaliselt juba eelnevalt nimetatud eksiarvamusele ühesooliste laste sarnasusest, kuid õpetajate vestlustes selgus, et eelkõige peeti silmas ebavõrdset konkurentsi erinevast soost laste vahel. Selline konkurents võib segaklassis kindlasti tekkida, kuid seda ei saa välistada ka ühesooliste laste klassis, sest suurepärase õpioskustega poisse ja kehvamate oskustega tüdrukuid jagub kõikidesse klassidesse. Seega võib nimetatud eelis olla õigustatud vaid selles osas, kui õpetaja oskab märgata iga lapse erilisust ja suudab erinevate võimete õpilastele luua õpikeskkonna, kus igaüks tunneb end väärtusliku ning vajalikuna. Selline olukord tõstab õpilaste eneseusku ning toetab enesekindluse arengut.

Vastustest on näha, et õpetajate hinnangul on lahus õpetamise puhul eeliseid enam poiste kui tüdrukute jaoks. Selline arvamus kinnitab üldlevinud ekslikku seisukohta, et vaid poisid ei tunne end koolis hästi ning nende heaolu jaoks tuleb kooli muuta. Tähelepanu ei pöörata aga tüdrukutele, kes samuti vääriavad positiivset koolikogemust, ja seetõttu võib õpetajate hinnanguid pidada soolist ebavõrdsust soosivateks või isegi võimendavateks.

5.6. Lahusõpetuse puudused

Varasemate uuringute põhjal on poiste ja tüdrukute lahusõpetuse puudusena välja toodud, et ühesoolistes klassides on laste sotsiaalsete oskuste arenguks vajalikud tingimused kitsamad kui segaklassides ning vastassooga suhtlemisvõimalusi on vähem. Sarnaseid puudusi tõid välja ka käesolevas uurimuses osalenud õpetajad, rõhutades vajadust luua võimalusi erinevast soost laste klasside omavaheliseks suhtlemiseks.

Inimesed peavad ikkagi nägema teist sugupoolt ja mitte ainult nägema vaid nendega koos toimima. Kui me olime erinevates majades, siis see nagu võimendus,

et tüdrukud ei tahtnudki poistega koos midagi ette võtta aga nüüd oleme neid ikka kaasa kutsunud ja poiste klassil külas käinud. (ÕP2)

Puuduseks arvan, et ikkagi on see, et kas nad liiga lahku ei kasva ja, ja tegelikult on ju ka tüdrukutel palju õppida poistelt ja poistel palju õppida tüdrukutelt./.../ seal peab tingimata vaatama ka sotsiaalset poolt, eks, et kas ja kus nad kokku saavad siis. /.../ et nad teeksid erinevaid asju koos väljaspool õppetegevusi, et nad saavad selle sotsiaalse kogemuse. (ÕP3)

Õpetajad tõid puudustest rääkides välja ka ühesooliste laste klassis tekkida võiva kallutatud arusaama ühe või teise soo ootustest ja vajadustest.

/.../ kui on ikkagi kõik tüdrukud, siis me mõtleme, ee, hakkama sarnaselt toimima ja mõtlema, aga poisid toovad alati vestlusesse hoopis teistsuguseid nurki või lähenemisi ja arusaamisi. Poisid näevad ju teistmoodi mingeid asju ja mõistavad nagu elu natuke teistmoodi. Et ütleme, selline, see avardab ka tüdrukute nagu silmaringi esiteks elu mitmekesisusest või et kõik asjad ei ole nii, nagu meie arvame või tüdrukud arvavad tihti ka väga emotsionaalselt ja tundeliselt, poisid palju ratsionaalsemalt. See pilt oleks värvilisem, et kui oleks see segaklass. (ÕP4)

Viimasena esitatud intervjuust on tajutav õpetaja stereotüüpne hoiak, justkui tüdrukute arvamused ja tunded muutuvad täisväärtuslikeks alles siis kui poisid neisse oma ratsionaalsuse lisavad. Sellisest arvamuseavaldusest peegeldub õpetaja eelhäälestus sugude hierarhilisusele, kus poisid asetsevad kõrgemal ja tüdrukud madalamal positsioonil ning selline eelhäälestus välistab sooliselt võrdse suhtumise.

Peamised puudused on õpetajate hinnangul seotud laste suhtlemisoskuste arengu ja suhtlemisvõimalustega. Õpetajate intervjuudest selgub, et puuduse leevendamiseks on leitud mitmeid võimalusi erinevast soost laste koos tegutsemiseks ja vastassoo tunnema õppimiseks. Õppetöö seisukohast õpetajad lahusõpetuses puudusi ei näe.

Kokkuvõtvalt saab öelda, et intervjuueeritud õpetajad näevad lahusõpetuses nii eeliseid kui puudusi, kuid nende mõju õpilaste soolise identiteedi kujunemisele ei teadvustata.

5.7. Lahusõpetuse oodatav mõju

Selleks, et selgitada õpetajate nägemust lahusõpetuse efektiivsusest õpilaste tuleviku seisukohast, uurisin, milles õpetajad lahusõppe tulemuslikkust näevad. Intervjuude käigus selgus, et enamus õpetajaid tunnistas, et ei ole selle peale kunagi mõelnud, kuidas lahusõpe tema õpilasi mõjutada võiks. Selline tõsisasi viitab asjaolule, et õpetaja ei ole oma tööd ja selle erilisust laiemalt mõtestanud ning seetõttu ei oska seda ka teha parimal võimalikul moel. Õpetajad ei ole teadvustanud enda jaoks, millistel väärtustel lahusõpetus põhineb, mida sellega saavutada soovitakse ja millised võimalused see õpilastele tulevikus looma peaks. Mõni õpetaja jagas oma kogemust ja lugu, mille seostas lahusõppe tulemuslikkusega pikemas perspektiivis.

Tead, kui ma neid oma poisse seal koolimaja peal näen, noh siis juba põhikooli lõpus või gümnaasiumis, siis ma ei oskagi nagu öelda aga nad on nagu mehed, isegi kui ta on alles selline, noh ei ole veel kasvama hakanud ja tüdrukutele õlast saadik siis ta kuidagi on mehine /.../ nad tulevad kätt suruma ja küsivad, kuidas mul läheb ja /.../ ma kuidagi saan neid võtta täisnimestena ja ma tean, et ma ei pettu. /.../ Gümnaasiumist (segaklassis) mul sellist kogemust ei olnud. Seal nad ikka tahtsid su ära unustada ja mida vanemaks said seda vähem oma esimest õpetajat mäletasid. /.../ egas kõigiga ei ole nii aga ma kuidagi tunnen, et seal on vahe sees ÕP4).

Ma näen tegelikult seda vahet küll, kui me lähme oma tüdrukutega suurde kooli (segaklassidega gümnaasium) mingile valla üritusele. Minu tüdrukud on kuidagi teistmoodi ja käituvad teisiti, ma ei teagi kuidas seda seletada. /.../ nende rahulikkus ja selline mõistlik olek /.../ mulle vahel tundub, et kas nad ei oskagi eputada, noh heas mõttes natuke nahistada ja itsitada ja tead noh niimoodi /.../ja nad hakkavad ka teise kooli õpetajatele oma olekuga silma, siis ma mõtlen, et ju nad siis nagu natuke teistmoodi /.../ ma tahan öelda väarikamad, mõistlikumad ja võib olla isegi täiskasvanulikumad.

Õpetajate lugudest selgub, et nad näevad ja tajuvad lahusõppe õpilaste erinevust võrreldes segaklasside lastega läbi oma kogemuste ja tunnetuse. Kahjuks ei selgunud intervjuude käigus ühegi õpetaja teadvustatud tulevikunägemus võimalikust lahusõppe mõjust õpilastele.

5.8. Õpetajate sõnakasutuse sooline stereotüüpsus

Intervjuusid analüüsid selgus, et õpetajad kasutavad poistest ning tüdrukutest ning nende omadustest ja võimetest rääkides väga erinevat sõnavara. Õpetajate vestlustest ja sõnakasutusest ilmneb väga selgelt sooline hierarhia ja ühe soo tõsisemalt võetavus ning kõrgem väärtus. Näitena võib tuua arvamuse, kus ilmneb õpetaja hoiak, et tüdrukute saavutus ei ole poisi jaoks pingutust vääriv:

/.../kui mõõdupuuks on tubli tüdruk? Noh see võtab mõnel sellil ikka täitsa õppimise isu ära/.../ (ÕP4)

/.../aga see ei ole poisi jaoks argument, et näe see tubli tüdruku teeb ja sina ei saa/.../(ÕP1)

või õpetaja väljütlemine, kus peegeldub ühe soo alandlikkus ja leplikkus:

/.../tüdrukud on alati niisugused suurte silmadega, vaatavad otsa ja ootavad, et noh, mis sa ütled meile, mis me tegema peame/.../ (ÕP5),

/.../tüdrukut on võimalik veenda, et see on nii ja ta usub sind/.../ (ÕP1).

Lisaks ilmnevad õpetajate sõnakasutust uurides arvamused, justkui poisid vajaksid hoolivamat ja hapramat kohtlemist kui tüdrukud. Selgub, et poistele on lihtne liiga teha ja neid ülekohtuselt võrrelda, sealjuures tüdrukute edukust ja õnnestumisi üldse mitte väärtustades:

/.../segaklassis tegin poistele liiga ja seda just neid tüdrukutega võrreldes. /.../ (ÕP4),

/.../et anda nendele natukene rahulik tempo võrreldes tüdrukutega võib-olla /.../ (ÕP4),

/.../et segaklassis tüdrukud lihtsalt võtavad, nagu ahnitsevad selle vastamisõiguse ära. Noh, kuna nad kuidagi, kas nad julgevad rohkem või nendel on no ma mõtlen jälle see, et see õpetajale meeldimisefaktor /.../(ÕP3),

/.../tulevad välja kergemini ka nende nõrgad kohad, mida ei tule siis välja, kui nad on tüdrukute keskel. Ehk et tüdrukutel on kõik õiged vastused alati olemas ja poiss pigem varjab seda, mida ta teab/.../(ÕP6).

Sooliselt ebavõrdset suhtumist väljendab ka õpetaja arvamus, kus õpikutekstidele viidatakse kui ebapiisavale poiste huvide rahuldamiseks. Arvamusest peegeldub hoiak, et tüdrukuid saab ebatäiuslike õpikute järgi õpetada, kuid poistele väljakutse pakkumiseks tuleb pingutada ja põnevamat materjali otsida:

/.../ma võin valida hoopiski mõne raamatu teksti õpiku asemel, mis kõnetab poisse rohkem. (ÕP1).

Eelpool toodud arvestades tuleb tõdeda, et õpetajate teadlikkuse vähesus sooküsimustes ilmneb selgelt ka nende sõnakasutuses. Nende väljaütlemistes ja arvamusalaldustes peegelduvad sügavalt juurdunud stereotüüpsed hoiakud ning nad ei ole endile teadvustanud, et sel viisil tegutsedes taastoodavad ja kinnistavad nad neid veelgi. Murettekitavaks on aga asjaolu, et just kool peaks olema kasvamise ja muutumise koht, kus seniseid ebavõrdsust tootvaid mehhanisme lammutada püütakse. Koolis peaks olema hea olla kõikidel lastel, kuid kas see täna ikka nii on?

ARUTELU JA JÄRELDUSED

Käesoleva töö eesmärgiks on uurida lahusõpetuse tähendust, võimalusi ja piiranguid segaklassi ning ühesooliste laste klassi õpetamiskogemusega õpetajate tõlgendustes ja arusaamades ning analüüsida, kas õpetajate arusaamad toetavad stereotüüpidest vabanemist ja eluterve soolise identiteedi kujunemist. Järgnevalt tõlgendan ja selgitan olulisemaid andmeanalüüsi tulemusi ja esitan järeldused tööle seatud uurimisküsimuste kaudu.

Õpetajate lahusõppe kogemustest ja selle antavast tähendustest ülevaate saamiseks püüdsin selgitada, kuidas õpetajad tajuvad sooga seotut koolis ja ühiskonnas laiemalt. Intervjuudest selgus, et õpetajad tajuvad ühiskondlike hoiakute ja ootuste muutust sooliselt võrdõiguslikuma ühiskonna poole. Nende hinnangul ei ole soorollid ühiskonnas enam nii jäigad ja paindumatud, traditsioonilisi soorolle ei rõhutata ja stereotüüpsed ootused on taandumas. Selliste tulemuste põhjal võib öelda, et õpetajad märkavad soolise ebavõrdsuse ilminguid ühiskonnas, kuid need on vastajate hinnangul vähenemas.

Huvipakkuva ja kindlasti edasist uurimist vääriava probleemina tõstatisid õpetajate vastustes erinevused kooli ja õpilaste perekondade sooteemalistes ootustes ja hoiakutes. Nagu enamusele küsimustele, on ka sooküsimustele ühiskonnas väga erinevad vaated ning puudub ühine ja kõigile ühiskonna liikmetele vastuvõetav seisukoht. Selline olukord võib aga põhjustada lahkarvamusi ja ootustele mitte vastavat lähenemist sooküsimustele, mistõttu on lihtsam neid ignoreerida.

Lapse sotsiaalse soo ja sooidentiteedi kujunemist mõjutavad erinevad tegurid. Uurijad (Bussey&Bandura 2004; Aavik&Uusma 2014) on eakaaslaste ja haridusasutuste kõrval rõhutanud ka kodu ja vanemate suurt osatähtsust selles protsessis. Positiivse tulemuse saavutamiseks peaksid erinevate mõjutajate seisukohad ja hoiakud sooküsimustes olema kooskõlas ning omavahel jagatud, vaid nii saaks laste soolise identiteedi areng parimal moel toetatud.

Tulemuste põhjal võib öelda, et õpetajad on kodu ja kooli vaheliste seisukohtade erinevust märganud, kuid teadlikult selle probleemiga ei ole tegeletud. Leian, et oleks väga oluline otsida lahendusi sellistest lahkarvamustest põhjustatud sooküsimuste ignoreerimise lõpetamiseks. Kooli meeskonnal oleks vaja kujundada ühine seisukoht sooküsimustele lähenemiseks ning jagada kokkulepitud vaadet nii juba kooliperre kuuluvate kui ka

tulevaste lastevanematega, et vältida olukorda, kus teadmatuses ja informeerimatuses võivad tekkida arusaamatused.

Koolikultuuri tasandil olid õpetajad sooga seonduvalt tajunud ka õpilaste endi soostereotüüpseid hoiakuid ja neist mõjutatud käitumist. Nagu juba eelpool viidatud, omavad eakaaslased, nende arvamus ning reaktsioonid laste soolise identiteedi kujunemisel suurt rolli. Tähtsusetuna näiv märkus või stereotüüpselt hoiakust juhitud reageering võib olla negatiivseks tagasisideks soopiiranguid ületada püüdvale käitumisele. Probleemile oleks leevenduseks juba eelnevalt kirjeldatud koolipere ühise seisukoha väljakujundamine, kuid kindlasti oleks vajalik tähelepanu pöörata ka sellele, et soolise võrdõiguslikkuse, soorollide ja soolise identiteedi kujunemise küsimused oleks läbivate teemadena tähelepanu fookuses kõigis koolielu valdkondades.

Uuringu tulemustest selgus, et küsitletud õpetajad poiste ja tüdrukute lahusõpetusele ja selle perspektiivile enese jaoks läbimõtestatud tähendust andnud ei ole. Nimetatud õpetamisviisi kasutamist põhjendatakse peamiselt võimalusena paremate tingimuste loomiseks erinevast soost laste (poiste) õppimisele. Õpetajate poolt oma töö motiivide seas välja toodud professionaalne väljakutse, soov mitte ühele soole liiga teha kõrvutades ja võrreldes seda teise sooga, ning võimaluste loomine jõukohaseks arenguk, võiksid positiivselt toetada eluterve soolise identiteedi kujunemist, kuid analüüsides õpetajate vestlusi ja sõnakasutust sügavamalt, selgub, et see esmapilgul igati õigustatud soov on kantud õpetajates juurdunud hoiakutest ühe soo ülimuslikkusest ja stereotüüpidest.

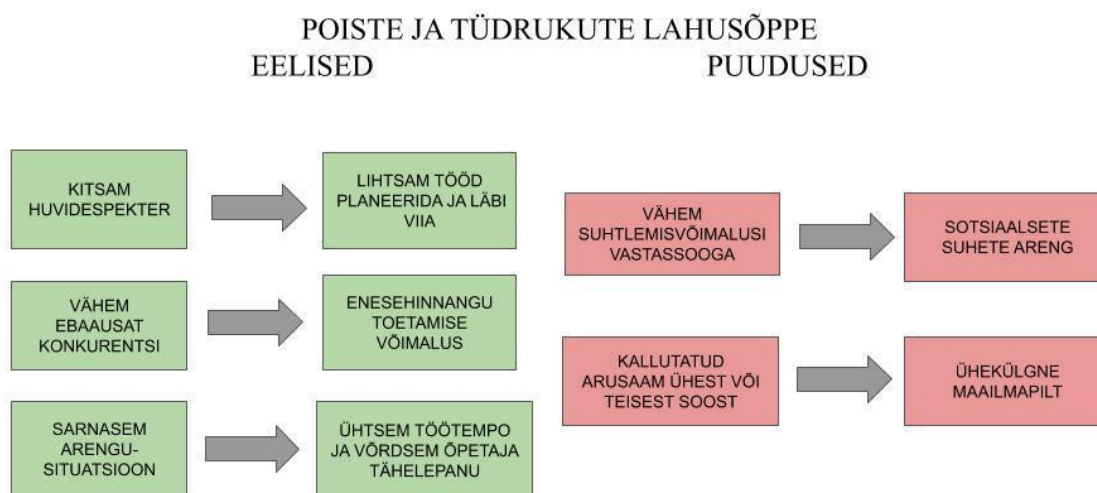
Ometi ei mõjuta õpilase sooidentiteedi kujunemist õpetaja tajutud motiivid oma töö tegemiseks, vaid tema hoiakutest ja tõekspidamistest juhitud käitumine ning valikud. Probleemiks tuleb pidada aga tõsisaja, mis on selgunud ka varasematest uuringutest (Kütt, Papp 2012), et sageli on õpetajate soolised eelarvamused, mis ilmnevad koolis, teadvustamata ja neile toetuv käitumine ettekavatsematu.

Probleemi üheks põhjuseks on kindlasti ka käesolevast uuringust selgelt ilmnunud olukord, kus õpetajate hinnangul pööratakse sooküsimustele koolis liialt vähe tähelepanu. Puudust tunnetati ka vastavast ettevalmistusest ja enesetäiendamise võimalustest. Oma tänaseid teadmisi sootundlikust pedagoogikast pidasid õpetajad ebapiisavateks ning sootundliku pedagoogika võtteid oma igapäevases õpetamistöös ei kasutanud. Positiivseks võib pidada, et kõik uuringus osalenud õpetajad tunnetasid sootundliku pedagoogika alase

enesetäienduse vajadust ning vajadust kogu meeskonnaga nende teemadega süvendatult tegeleda.

Eelpool kirjeldatud arvesse võttes võib järeldada, et õpetajad märkavad ja tajuvad soolise ebavõrdsuse ilminguid nii koolis kui ühiskonnas laiemalt. See on uurijate (Aavik & Kajak 2009) hinnangul hädavajalikuks eelduseks sootundliku pedagoogika rakendamisel. Samas puuduvad neil vajalikud teadmised ja oskused nimetatud pedagoogika põhimõtete järgimiseks ja oma töösse rakendamiseks. Lahusõppele omistavad õpetajad läbi oma kogemuse vaid õppetegevuse läbiviimist lihtsustavaid ja õpilastele (peamiselt poistele) paremate õppimistingimuste loomise võimalusi, teadvustamata, millistele väärtustele see õpetamisviis toetub või mida see õpilaste jaoks tulevikus tähendada võiks.

Õpetajate tajutud lahusõpetuse eelistest ja puudustest koostasid selguse lisamiseks joonise.

Joonis 1. Õpetajate arusaam lahusõpetuse eelistest ja puudustest.

Varasematest uuringutest (Kirner 2013; Jackson 2019) on selgunud, et lahusõpetuse peamiseks eeliseks peetakse lisaks väiksemale õpilaste vahelisele konkurentsile, mis takistab õppimisele keskendumist, ning õpilaste enesekindlusega seotud asjaoludele ka paremaid õppimistulemusi (poistel), mis omakorda on positiivseks eelduseks koolist väljalangevuse vähenemiseks. Käesolevas uuringus õpetajad õppeedukusega seotud eeliseid ei tajunud ega nimetanud. Selle põhjuseks võib olla kooli lühike ajalugu (7 aastat), mille jooksul pole põhjalikke kooliedu või edutust peegeldavaid uuringuid veel läbi viidud.

Analüüsi tulemustest selgus peamise lahusõppe eelisena asjaolu, et ühesooliste laste klassis on töö planeerimine ja läbiviimine oluliselt lihtsam kui segaklassides. Õpetajate arvamus toetus tõdemusele, et poiste või tüdrukute klassis on laste huvid sarnasemad kui segaklassis. Lisaks tõid õpetajad eelisena välja õpilaste ühtlasema töötempo. Sellisest arvamusel tingitud ohule on viidanud uurijad (Jackson 2019) öeldes, et ühe soo keskselt lähenedes võib kujuneda veendumus, et kõik ühe soo esindajad on sarnased. Selline lähenemisviis võib olla takistuseks iga õpilase võimete ja oskuste arengu toetamisel.

Positiivseks võib pidada, et õpetajate tajutud lahusõpetuse eeliseks õpilaste jaoks on nende enesehinnangu toetamise paremad võimalused. Enesehinnangu toetamise olulisust on rõhutanud ka teadlased (Brannon 2010) öeldes, et õpilased väärtustavad seda, mida nad usuvad, et on võimelised tegema. Õpetajate vastustest selgus, et ühesooliste laste klassis toimib omavaheline võimete ja tulemuste võrdlemine oluliselt võrdsemates tingimustes kui segaklassis ning sellisest mõõdukast rivaliteedist kujuneb motivatsiooni vahend.

Uuringute (Skelton 2001) põhjal on poiste ja tüdrukute lahusõppe puudustena välja toodud ühesooliste laste klasside kehvemaid tingimusi laste sotsiaalsete oskuste arenguks seoses vastassooga suhtlemisvõimaluste vähesusega või sootuks puudumisega.

Sarnasele tulemusele jõudis ka käesolev uuring, milles osalenud õpetajad nägid ohuna olukorda, milles õpetus oleks korraldatud moel, kus erinevast soost õpilased üldse kokku ei puutuks. Positiivseks võib pidada, et õpetajad tajusid sellises olukorras probleemi ning olid oma tööd korraldades leidnud võimalused erinevast soost laste klasside koos tegutsemiseks ja pidasid seda oluliseks laste sotsiaalsete oskuste kujunemisel.

Käesoleva uuringu andmetest selgus, et õpetajate tajutud lahusõppe eelised on tugevalt seotud nende ootustega erinevast soost laste õppimisele ja käitumisele. Poiste ja tüdrukute õppimisele ja käitumisele seatud erinevad ootused toetusid vastajate kogemustele, millega nad oma õpetajatöös kokku on puutunud ja mille kaudu ka oma suhtumise kujundanud. Intervjueeritud õpetajate hoiakutes peegeldus aga väga palju soostereotüüpset nägemust ja piirava soorolli konstrueerimist, mille tõttu võivad õpilaste individuaalsed võimed ja huvid tähelepanuta ning seetõttu ka nende võimekus ja potentsiaal avaldumata jääda.

Sarnasele ohule on tähelepanu pööranud mitmed uurijad (Bussey ja Bandura 2004; Paechter 2007; Kuurme 2011), kes on oma uurimistöös leidnud, et erinevast soost õpilastele on pandud nii koolis edasijõudmise kui käitumise osas õpetajate poolt erinevad

ootused. Selline õpetajate eelmõjustatud suhtumine seab piirangud õpilaste arenguvõimalustele ning võib olla ka nende eneseusu õõnestajaks.

Uurimisküsimusele, kas õpetajate arusaamine lahusõpetuse eelistest toetab stereotüüpidest vaba sooidentiteedi kujunemist, andis käesolev uuring kahjuks eitava vastuse, sest intervjuudes osalenud õpetajatel puudub kriitiline hoiak väljakujunenud soostereotüüpide suhtes ning stereotüüpidest juhitud käitumisele igapäevaelus ei osata tähelepanu pöörata. Õpetajate arusaamadest selgus, et soolise ebavõrdsusega seotud probleeme ei eitata ja neid märgatakse, probleeme ei seostata aga õpetaja enda hoiakutega, neile ei pöörata teadlikult tähelepanu ning seda põhjendatakse harjumuspäraste ja alati toimunud tegutsemisviisidega.

KOKKUVÕTE

Soolise võrdõiguslikkusega seotud teemad kerkivad ühiskonnas esile aina laiemalt. Järjest enam saavad tähelepanu eetilised küsimused nagu erinevast soost inimeste võrdsed arengu- ja eneseteostusvõimalused ja nende võrdne kohtlemine. Hariduse eesmärk on suurendada inimese vabadust ja valikuvõimalusi, mida ei peaks piirama soolisusega seotud tegurid, sealhulgas jäigad stereotüübid ja eelarvamused.

Seega on väga oluline uurida ja mõista, kuidas kool ja õpetajad on teadvustatud oma töö seost ja mõju soostereotüüpide kaotamisele ja soolise ebavõrdsuse vähendamisele. Üheks soolise diskrimineerimise vähendamise võimaluseks on peetud poiste ja tüdrukute lahusõpet.

Eeltoodut arvestades tõstati käesoleva töö uurimisprobleem: kas erinevast soost laste eraldi õpetamine toetab stereotüüpidest vaba sooidentiteedi kujunemist või suunab poisse ja tüdrukuid traditsiooniliste soorollide kandjaks.

Käesolevas tööle oli seatud eesmärgiks uurida lahusõpetuse tähendust, võimalusi ja piiranguid segaklassi ning ühesooliste laste klassi õpetamiskogemusega õpetajate kogemuste kaudu ning analüüsida kas õpetajate arusaamad toetavad stereotüüpidest vabanemist ja eluterve soolise identiteedi kujunemist.

Uurimisprobleemist lähtuvalt püstitati käesolevale tööle järgmised uurimisküsimused:

- Milliseid tähendusi omistavad õpetajad poiste ja tüdrukute lahus õpetamisele toetudes oma kogemustele?
- Milliseid puuduseid ja eeliseid õpetajad poiste ja tüdrukute lahus õpetamisel näevad võrreldes sooliselt heterogeensetes klassides õpetamisega?
- Kas õpetajate poolt poiste ja tüdrukute lahusõppele antud tähendus ja õpetajate arusaam lahusõppe võimalustest toetab õpilaste stereotüüpidest vaba soolise identiteedi kujunemist?

Uurimistöö teoreetilises osas anti ülevaade soouuringutega seotud mõistetest, soo ning soolisuse teoreetilistest käsitlustest ning poiste ja tüdrukute lahusõpetusest kui sootundliku pedagoogika võimalusest. Peatükkides toetuti peamistele järgmistele autoritele T.Kuurme, Ü.-M.Papp, K.Aavik, K.Bussey, A.Bandura, M.Holmes, C.Skelton.

Magistritöö empiirilises osas viidi läbi kvalitatiivne uurimus. Andmekogumismeetodina kasutati poolstruktureeritud intervjuud ja eesmärgipärast valimit mis moodustus õpetajatest, kellel oli nii segaklassi kui ühesooliste laste klassi õpetamise kogemus. Intervjuud viidi läbi kuue õpetajaga. Andmete analüüsimisel kasutati temaatilist sisuanalüüsi ning tulemused esitati kujunenud teemakategooriate kaupa.

Tööle seatud eesmärgid said täidetud. Uuring andis ülevaate kuidas segaklassi ja ühesooliste laste klassi õpetamiskogemusega õpetajad kogevad lahusõpetuse tähendust ning milliseid võimalusi ja puudusi selles õpetamisviisi näevad.

Uurimisküsimuste vastustena selgus kokkuvõtvalt, et lahusõppes näevad õpetajad läbi oma kogemuse vaid õppetegevuse läbiviimist lihtsustavat ja õpilastele (poistele) sobivamate õppimistingimuste loomise võimalust teadvustamata, millistele väärtustele ja alustele see õpetamisviis toetuda võiks või millist väärtust see õpilaste jaoks tulevikus omab.

Uuringus osalenud õpetajate arusaamine lahusõpetuse eelistest ei toeta stereotüüpidest vaba sooidentiteedi kujunemist, sest neil puudub kriitiline hoiak väljakujunenud soostereotüüpide suhtes ning stereotüüpidest juhitud käitumisele igapäevaelus ei osata tähelepanu pöörata. Õpetajate arusaamadest selgus, et soolise ebavõrdsusega seotud probleeme ei eitata ja neid märgatakse, probleeme ei seostata aga õpetaja enda hoiakutega, neile ei pöörata teadlikult tähelepanu ning seda põhjendatakse harjumuspäraste ja alati toimunud tegutsemisviisidega.

Läbiviidud uuringu puuduseks on väike valim. See ei võimalda tulemuste üldistamist ja ülevaate saamist kõikide lahusõpetust rakendavate õpetajate seisukohtadest kuid andis oma tulemuste kaudu teada äärmisest vajadusest sooküsimustele tähelepanu pööramiseks koolis, jätkuvate uuringute tegemiseks, mille kaudu soolistunud käitumisviisid saaksid nähtavaks ja õpetajate teadlikkus sooküsimusteks tõuseks.

Poiste ja tüdrukute lahusõppe seisukohast oleks huvitav edaspidi kindlasti uurida selle tähendust lastevanemate seisukohast, kes oma lapse õppimiseks ühesooliste laste klassi on valinud. Ülevaade lapsevanemate valiku põhjustest ja selle tagamaadest aitaks ka seda õpetusviisi rakendavatel koolidel saada laiemat pilti neid kõige lähemalt ümbritseva ühiskonnagrupi (lapsevanemad) ootustest ja hoiakutest ning aitaks kujundada kaasaegsemaid põhimõtteid ja alusväärtusi ka sooküsimustega tegelemiseks.

Kasutatud allikad

Aavik, K., Kajak, K. (2009). Soo sotsiaalne konstrueerimine Eesti lasteaedades 7 Tallinna lasteaia vaatlusandmete põhjal. Eesti naisuurimus ja -teabekeskus;

Aavik, K., & Uusma, H. (2014). Laste sotsialiseerimine. T. Roosalu (toim). Soolise võrdõiguslikkuse monitooring 2013. Tallinn: Sotsiaalministeeriumi toimetised;

Aavik, K. (2019). Ajud Marsilt ja Veenuselt? Naiste ja meeste ajudest neuroteadlase pilgu läbi. Eesti kultuurileht Sirp 19/07/19. Loetud aadressil <https://www.sirp.ee/s1-artiklid/c9-sotsiaalia/ajud-marsilt-ja-veenuselt/>;

Ader, M. (2018). Lasteaiaõpetajate arvamused sootundliku pedagoogika rakendamisest nelja Põlvamaa lasteaia näitel. Bakalaureusetöö, Tartu Ülikool;

Aina, O. E. & Cameron, P. A. (2011). Why does gender matter? Counteracting stereotypes with young children. Dimensions of Early Childhood Vol 39, No 3, p.11-19;

Aksiim, A., (2017). Sugu ja soolisus. Ürgtunge ümber ei programmeeri, aga soorolle on võimalik suunata ja vormida. Sirp 15.09.2017. Loetud aadressil <https://www.sirp.ee/s1-artiklid/c9-sotsiaalia/sugu-ja-soolisus/> ,

Andresen, L. (1995). Eesti kooli ajalugu: algusest kuni 1940.aastani. Tallinn: Avita, 184-186

Ballew, A.,C., Gurian, M. (2004). Poisid ja tüdrukud õpivad erinevalt. Tallinn: El Paradiso;

Bandura, A. (1999). A social cognitive theory of personality. In L. Pervin & O. John (Ed.), Handbook of personality (2nd ed., pp. 154-196). New York: Guilford Publications. Loetud aadressil <https://www.uky.edu/~eushe2/Bandura/Bandura1999HP.pdf/>;

Biddulph, S., (2008). Poiste kasvatamine. Poisid on toredad! Aita neil endas parim esile tuua. Tallinn: Ersen;

Bonomo, V., (2010). Gender Matters in Elementary Education Research-based Strategies to Meet the Distinctive Learning Needs of Boys and Girls. Educational Horizons, Summer 2010. Loetud aadressil <http://files.eric.ed.gov/fulltext/EJ895692.pdf> ;

Brannon, L., (2010). Gender: psychological perspectives. United States of America: Prentice Hall;

Bussey, K. & Bandura, A. (2004). Sotsiaalse soo kujunemise ja toimimise sotsiaalkognitiivne teooria. Eagly, A., Beall, A. & Sternberg, R. (koost.). Soopsühholoogia. Sugupoolte psühholoogia. Tallinn: Kirjastus Külim, 92-119;

Butler, A., (2011). Gender Based Curriculum. Loetud aadressil <http://www.slideshare.net/littlebut307/gender-based-curriculum>;

Cacciatore, R. (2014). Laste seksuaalkasvatus. Käsiraamat lapsevanematele. Ülemaantee, Ü.(tõlk). Tallinn: Varrak;

Connell, R.W. (2005). Growing Up Masculine: Rethinking the Significance of Adolescence in the Making of masculinities. Irish Journal of Sociology 14/2/11. Loetud aadressil <http://connection.ebscohost.com>;

Gray, C, Wilson, J. (2006). Teacher`s Experiences of Single-sex initiative in a Co-education School. Educational Studies, 32:3, p 285-298;

Creswell, J., W. (2012). Qualitative inquiry and research design: Choosing among five approaches. Sage publications;

Davies, B. (1989). The Discursive Production of Male/Female Dualism in School Settings. Oxford Review of Education, Vol 15, No3;

Davison, K.G., Nelson, B.,G. (2011). The Journal of Men`s Studies, vol19/2, p.91-96;

Eagly, A.,H., Beall, A.,E., Sternberg, R.,J. (toim.). (2008). Soopsühholoogia. Sugupoolte psühholoogia. Tallinn: Külim;

Fahey, J. (2015). Privileged girls: the place of feminity and feminity in palce - Globalisatsioon. Societies and Education, 12:2, p.228-243;

Flick, U., (2009). An Introduction to Qualitative Reseach. Fourth Edition. United States of America:Sage Publication. Loetud aadressil http://www.dphu.org/uploads/attachements/books/books_89_0.pdf ;

Francis, B, Skelton, C. (koost) (2001). Rmt. Investigating gender: Contemporary perspectives in education. Buckingham: Open University Press;

Gordon, T. (2006). Girls in education: citizenship, agency and emotions. Gender and Education, vol 18/1, p.1-15;

Hannus, S. (1991). Tüdrukute- ja poisteklasside sotsiaalpsühholoogiline analüüs. Publitseerimata lõputöö. E.Vilde nim. Tallinna Pedagoogiline Instituut;

Haridus ja sugu. Teemaleht. (2015) Eesti Naisteühenduste Ümarlaura Sihtasutus, Tallinna Ülikool, Tartu Ülikool, Eesti Naisuurimus- ja Teabekeskus, Eesti Lasteaednike Liit. Loetud aadressil <http://www.haridusjasugu.ee/about/>;

Haridusleksikon (2013). Mikser, R. (toim) Eesti keele sihtasutus;

Hart, L., C. (2016). When “separate” may be better: Exploring single-sex learning as a remedy for social anxieties in female middle school students. Middle School Journal, 47/2, p.32-40;

Hirsijärvi, S., Remes, P., Sajavaara, P. (2005). Uuri ja kirjuta. Tallinn: Medicina;

Holm, A.-S. (2010). Gender Patterns and Student Agency: secondary school student`s perceptions over time. European Educational Research Journal, vol. 9/2, p.257-268;

Holmes, M. (2007). What is Gender? Sociological Approaches. Is Gender Something That We Do? London: SAGE Publications Ltd.;

Jackson, C., Iverson, G. (2013). Single-sex and co-educational schooling. Gender and Education, kättesaadav <http://www.genderandeducation.com/resources-2/pedagogies/singlesex-coeducation/> ;

Jackson, K., E. (2019). American Student`s Perceptions of Attending Single-Sex Schools. Dissertatsioon. Department of Advanced Studies;

Kalmus, V., (2002). Soorollid ja kodanikukasvatus. Kogumik Soorollid õppekirjanduses, Mikk, J. (toim) Tartu, Tartu Ülikool;

Karlsson, I. & Simonsson, M. (2011). A Question of Gender-Sensitive Pedagogy: Discourses in Pedagogical Guidelines. Contemporary Issues in Early Childhood volume 12/2011- 3;

Kasemaa, G. (2016). Soolisuse probleemistik Eesti üldhariduskoolis. Projekti “Sootundliku arengukeskkonna loomine kodus ja koolis” väljaanne. SA Omanäolise kooli arenduskeskus;

Keltikangas-Järvinen, L., (2011). Sotsiaalsus ja sotsiaalsed oskused. Tallinn: Koolibri;

Keltikangas-Järvinen, L., (2013). Väikelapse sotsiaalsus. Sotsiaalsus ja sotsiaalsed oskused. Tallinn: Koolibri;

Keltikangas-Järvinen, L., Mullola, S., (2016). Maailma parim kool? Tallinn: Koolibri;

Koivunen, A., Liljeström, M. (2003). Võtmesõnad. 10 sammu feministliku uurimiseni. Annuk, E., Rästa, E., Raid, K., Lindsalu, E., Tüür, K., Hinrikus, M., Ehasalu, E. (tõlk). Eesti Keele Sihtasutus.

Kristeva, J. (2003). Naiste aeg. Ariadne Lõng 1-2, 169-181. Eesti Naisuurimus ja – Teabekeskus;

Kosk, Ü. (1991). Poiste ja tüdrukute lahusõpetamisest algklassides. E. Vilde nim. Publitseerimata diplomitöö. Tallinna Pedagoogiline Instituut;

Kuurme, T. (2006). Palgaarmee naisena sündinutele. Ariadne Lõng 1-2, 130-137. Eesti Naisuurimus ja – Teabekeskus;

Kuurme, T. (2009). Sirp ja vasar ning sugupoolte sõda. Postimees 14.03/2009. Tallinn;

Kuurme, T. (2010). Pilguheit soolisele tegelikkusele Eesti haridussüsteemis. Marling, R., Järviste, L., Sander, K., (toim). Teel tasakaalustatud ühiskonda. Naised ja mehed Eestis II. Eesti vabariigi Sotsiaalministeerium;

Kuurme, T. (2011). Haridus, kasvatus ja sugupool. Raili Marling (Toim.). Sissejuhatus soouuringutesse 238–272. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus;

- Kuurme, T. (2014). Kooli sugupool ja sugupool koolis haridustegelaste tõlgenduses. Ariadne lõng 1-2/2014, 101-118. Eesti Naisuurimus ja –Teabekeskus;
- Kuurme, T. (2015). Tüdrukud ja poisid koolist ja enesest koolis. Artiklikogumik Sugu ja haridus keeles ja meeles. Kättesaadav portaalis Haridus ja sugu;
- Kuurme, T. (2016). Soosotsiaalne grammatika ja kooliõpilase roll. Ariadne lõng, 1-2/2016, 3-19. Eesti Naisuurimus ja –Teabekeskus;
- Kuurme, T. (2016). Õpilaste tõlgendused soolistest eelistest ja normaalsustest. Artiklikogumik Sugu ja haridus keeles ja meeles. Kättesaadav portaalis Haridus ja sugu;
- Köster, K. (2005). Täiskasvanu õpimotivatsioon sotsiokultuurilises kontekstis: naised akadeemilises tasemeõppes. Magistritöö, Tallinna Ülikool.;
- Köster, K. (2016). Kas poisid ja tüdrukud on erinevad? Projekti “Sootundliku arengukeskkonna loomine kodus ja koolis” väljaanne. SA Omanäolise kooli arenduskeskus;
- Kütt, R., Papp, Ü-M. (2009). Vabaks vanadest mõttemallidest: Juhiseid soolise võrdõiguslikkuse rakendamiseks lasteaedades ja koolides. Tallinn: Eesti Naisteühenduste Ümarlaua Sihtasutus;
- Kütt, R., Papp, Ü-M. (2012). Sissejuhatus. Papp, Ü-M. (toim). Artiklikogumik Kas õpilased või poisid ja tüdrukud? Uurimus Eesti õpetajate ja haridustöötajate valmisolekust sootundlikuks õpetamiseks ja kasvatamiseks. Tallinn. Eesti Naisühenduste Ümarlaua Sihtasutus;
- Lahelma, E. (2005). School Grades And other Resources: The „Failing Boys“ Discourse Revisited. Nordic Journal of Women`s Studies, vol 13/2, p.78-89;
- Lahelma, E. (2014). Troubling discourses on gender and education. Educational Research, 56(2), p.171-183;
- Lister, T. (2012). Lihtne ja praktiline koolipsühholoogia. Tartu: Atlex;
- Leino, M. Veisson, M. Ruus, V-R. , Sarv, E-S., Ots, L. Veisson, A. (2007). Eesti kool 21. sajandi algul: kool kui arengukeskkond ja õpilase toimetulek. Tallinn: TLÜ;
- Leppimann, A. (1996).Sotsiaalse sugupoole kujunemisest eelkoolieas Eesti ja Soome võrdlusandmete taustal. Magistritöö. Tallinna Pedagoogikaülikool;
- Marling, R. (toim.) (2011). Sissejuhatus soouuringutesse. Tartu Ülikooli Kirjastus;
- Martin, J., Beese, J., A. (2016). Pink is for Girls: Sugar and spice and Everything Nice – A case of Single-sex Education. Journal of cases in Education Leadership, Vol.19 (4), p.86-101;
- Miller, A. (2007). Sinu enese pärast. Kui kasvatuses saab kiusamine. Tartu: Väike Vanker;

- Mägi, E., Biin, H. (2015). Koolirõõm sooteadlikkuse kaudu. Õpetajate Leht 13/02;
- Mägi, E., Biin, H., Trasberg, K., Kruus, K. (2016). Õpetajakoolituse üliõpilaste hoiakud ja teadlikkus soolise võrdõiguslikkuse küsimuses. Eesti Haridusteaduste Ajakiri, nr4(1)/, 159-194;
- Neudorf, E., Õun, T., Tuul, M., Elissar, E. (2016). Lasteaiaõpetajate arusaamad tüdrukutele ja poistele võrdsete võimaluste tagamisest. Artiklikogumik Sugu ja haridus keeles ja meeles. Tallinn;
- Nilk, A., (2005). Teadlane soovib eraldi poiste ja tüdrukute klasse. Tallinn: Postimees 02/02. Loetud aadressil <https://www.postimees.ee/1462517/teadlane-soovib-eraldi-poiste-ja-tudrukute-klasse>;
- Normak, M. (1998). Õpilaste sooliste erinevuste käsitlemine muutavas maailmas. Pedagoogiline projekt: magistritöö. Tallinna Pedagoogikaülikool;
- Ots, A. (2010). Õpilaste soolised erinevused ja toimetulek koolis. Rmt Õppimine ja õpetamine esimeses ja teises kooliastmes. Kikas, E. (toim). Tartu: Haridus- ja Teadusministeerium;
- Ots, E. (2015). Poiste- ja segaklasside poiste sotsiaalne pädevus I ja II kooliastme lõpus Harjumaa koolide näitel. Magistritöö, Tallinna Ülikool;
- Paechter, C. (2007). Being boys. Being girls. Learning masculinities and femininities. McGraw Hill Education: Open university Press;
- Papp, Ü.-M. (2012). Kas poisid on loovamad kui tüdrukud? Loetud aadressil https://www.norden.ee/images/teadus/info/haridus/Ylle_Papp.pdf ;
- Papp, Ü.-M. (koost). (2012) Ärka, märka, tegutse. Tallinn: Eesti Naisteühenduste Ümarlaua Sihtasutus. Loetud aadressil http://www.enu.ee/lisa/476_arka_marka_tegutse_veebi.pdf;
- Papp, Ü.-M. (2013). Soouuringud haridus- ja kasvatusvaldkonnas. Rmt Haridusleksikon. Mikser, R. (toim). Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus;
- Papp, Ü.-M. (2015). Sootedalikkus õpetajahariduses – mis ja milleks? Artiklikogumik Sugu ja haridus keeles ja meeles. Kättesaadav portaalis Haridus ja sugu;
- Pehk, L. (2010) Soolised stereotüübid ja haridus. ENUTi uudised 1/10. Loetud aadressil http://www.enut.ee/lisa/uudised_2010_1.pdf;
- Pehk, L. (2014). Soolõime käsiraamat. Tallinn: Võrdõigusvoliniku kantselei;
- Pihlak, T. (2007). Õpetaja tegevus poiste toimetuleku mõjutajana soolisest aspektist lähtuvalt. Magistritöö, Tallinna ülikool;
- Preuschhof, G. (2008). Tüdrukute kasvatamine. Tallinn: Ersen;

- Puik, T. (2009). Poiste kasvatamine vajab suuremat tähelepanu. Õpetajate Leht 29/05, nr.21;
- Pöld, P. (1993). Üldine kasvatusõpetus. Tartu: Tartu Ülikool;
- Raudla, E. (2014). Päästke poisid! Teemaleht: Peresuhted. Loetud aadressil <https://peresuhted.ee/paastke-foisid/>;
- Reedik, E. (2009). Variõppekava mõiste ja selle kujunemine. Haridus 3-4/09, lk 21-23;
- Roots, E.-M. (2016). Konstrueerides ning legitimeerides traditsioonilist sooideoloogiat – haridustegelased kui võtmeisikud. Artiklikogumik Sugu ja haridus keeles ja meeles. Kättesaadav portaalis Haridus ja sugu;
- Roots, E.-M., Kuurme, T., Kasemaa, G. (2013). „Loodus on meid selliseks teinud” ehk sooline essentsialism hariduses ja kasvatuses. Artiklikogumik Kas õpilased või poisid ja tüdrukud? Uurimus Eesti õpetajate ja haridustöötajate valmisolekust sootundlikuks õpetamiseks ja kasvatamiseks. Tallinn: Eesti Naisteühenduste Ümarlause Sihtasutus;
- Sax, L. (2005). Why Gender Matters. What parents and teachers need to know about the emerging science of sex differences. New York: Random House Inc.;
- Sinkkonen, J. (2005). Kasvamine poisina. Ülemaantee, Ü. (tõlk). Tallinn: Varrak ;
- Sipelgas, B. (2014). Poiste ja tüdrukute lahus õpetamine õpilaste pilgu läbi Laagri kooli näitel Magistritöö, Tallinna ülikool;
- Soolise võrdõiguslikkuse loimimine üld- ja kõrgharidusse. (2014 - 2015). Tartu: Praxis. Loetud aadressil <http://www.praxis.ee/tood/soolõime-hariduses/tutvustus/>;
- Soolise võrdõiguslikkuse seadus. (2004). Riigi Teataja I 2004, 27,181;
- Soovitused soolise võrdõiguslikkuse alaseks tööks lasteaedades. (2008). Tallinn: Eesti Naisteühenduste Ümarlause & Eesti Lasteaednike Liit;
- Stanberry, K. (2016). Single-Sex Education: The Pros and Cons. Loetud aadressil <http://www.greatschools.org/gk/articles/single-sex-education-the-pros-and-cons/>;
- Stereotüübid varjavad individuaalsuse ja piiravad valikuvõimalusi (2012). Tallinn: Eesti Naisteühenduste Ümarlause Sihtasutus;
- Sugu ja soolisus haridusvaldkonnas I. Üldharidus (2015). Loetud aadressil <https://kompetentsikeskus.sm.ee/wp-content/uploads/2018/02/1-TEEMALEHT-%C3%9Cldharidus.pdf>;
- Vallik, A., (2009). Poisteklassi plussid ja miinused. Tallinn: Postimees 19/03. Loetud aadressil <https://arvamus.postimees.ee/96078/aidi-vallik-poisteklassi-plussid-ja-miinused> ;
- Vanalinna Hariduskolleeium, Pedagoogiline kontseptsioon. Loetud aadressil <http://www.vhk.ee/juhtimine/pedagoogiline-kontseptsioon.pdf> ;

Väät, K. (2017). Lahusõpetus üldhariduskoolis kui üks võimalik väljalangevuse vähendaja. Magistritöö, Tallinna Ülikool;

Wiens, K. (2006). The new Gender Gap: What Went Wrong? Journal of Education. Issue 3, p.11-27;

LISA 1

Intervjuu kava.

Sissejuhatav osa:

- Tutvustan ennast ja oma uurimuse teemat ja
- Küsin luba salvestamiseks ja selgitan anonüümsuse tagamist;

Taustaküsimused:

1. Millises klassis täna õpetate? /poiste, tüdrukute, segaklassis/
2. Kui kaua olete olnud õpetaja monogeenses/heterogeenses klassis?
3. Miks olete täna ühesooliste laste klassi õpetaja/Kuidas selleni jõudsite?

I teemaplokk (Õpetajate poolt tajutud sooga seotud probleemid koolis ja ühiskonnas?)

4. Milliseid ootusi esitab tänane Eesti ühiskond poistele/tüdrukutele?/Kas need ootused on teie silmis õigustatud?
7. Kas kool saaks neid muuta?
6. Mis on ajaga muutunud ja kuidas sellesse suhtute?
8. Millises osas tajute, et poiste/tüdrukute teatud küljed vajaksid arendamist?
10. Millised on teie ootused poiste/tüdrukute käitumisele koolis/õppimisele?
11. Milliseid õpetamismeetodeid vajavad poisid/tüdrukud?
12. Mida tuleb poiste/tüdrukute õpetamisel silmas pidada?

II teemaplokk (Millised on õpetajate hinnangul poiste ja tüdrukute lahus õpetamise eelised/puudused võrreldes sooliselt heterogeensetes klassides õpetamisega;

13. Millised on teie arvates lahus õpetamise eelised?
14. Millised on Teie arvates lahus õpetamise puudused?
15. Miks teie koolis üldse lahus õpetamise meetodit kasutatakse?
16. Kuidas olete kogunud lahus õpetamise tulemusi?
17. Mida loodetakse võita lahus õpetamise meetodit kasutades?/ Kas see lootus on end õigustanud?

III teemaplokk (Mida õpetajad teavad sootundlikust pedagoogikast.)

18. Kas olete osalenud/saanud koolitusi või kursusi sooteadlikkusest, soouuringutest vms?

19. Kas mõiste „sootundlik/-teadlik pedagoogika“ on teile tuttav?

20. Mida te sellest teate? / Mis see Teie arvates on?

Intervjuu lõpetamine:

Kas sooviksite veel midagi lisada?

Tänamine.

LISA 2

Andmekogu sisuanalüüsiist kujunenud teemakategooriad

